

ΕΜΜ. Γ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ
Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας
τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος

ΟΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ 1821 ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΑΥΤΩΝ

Οἱ ἔραστοι τῆς ἱστορίας τοῦ μεγάλου Ἑπους τοῦ 1821 γνωρίζουν βεβαίως τὸν ἀμείλικτον πολεμικὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον διεξήγαγε τὸ ἐξεγερθὲν Ἔθνος ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Προῦθου μέχρι τῶν νοτιωτάτων κρασπέδων τῆς Χερσονήσου τοῦ Μορέως καὶ πέραν αὐτοῦ, κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ πόλεμος ἐκεῖνος, καίτοι λόγῳ τῆς μορφῆς του καὶ τῆς τακτικῆς του δὲν εἶχεν ἐνότητα καὶ σταθερὰ μέτωπα, διεξήχθη ὅμως μετὰ μεγίστης σφοδρότητος εἰς ὅλα ἀνεξαίρετως τὰ διαμερίσματα τῆς ὑποδοῦλου χώρας, διότι ἐπρόκειτο περὶ ἀγῶνος ἐλευθερίας σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τοῦ ὑπάρχοντος καὶ σωθέντος ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Διὸ καὶ αἱ προσπάθειαι καὶ αἱ θυσίαι ὑπῆρξαν ἀνάλογοι πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ. Τὸ Ἔθνος μας, χρησιμοποίησαν εἰς τὸ ἔπακρον τὰς ἐγγενεῖς δυνάμεις του καὶ πάσας τὰς ἀρχαίας ἀρετάς του, ἠδυνήθη ἅπαξ ἔτι ν' ἀποδείξη, ὅτι «*πᾶν πλῆθος καὶ πᾶς πλοῦτος ἀρετῇ ὑπείκει*» (Πλάτων, Μενέξενος, 240 d).

Παραλλήλως ὅμως πρὸς τὸν πολυαίμακτον πολεμικὸν ἀγῶνα, πρὸς τὸν ὁποῖον στρέφεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ προσοχὴ τῶν ἐρευνητῶν τῆς περιόδου τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21, διεξήγετο καὶ ἄλλος τις πόλεμος, μυστικὸς κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς ἐφαρμογὴν αὐτοῦ τινὸς καὶ σπασμωδικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἐπιδιωκούσης ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν προσέλκυσιν συμμαχῶν μεταξὺ τῶν ὑποδοῦλων εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν δημιουργίαν εὐμενοῦς διαθέσεως ἐναντι τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὸν ἔξω κόσμον καὶ μάλιστα ἐν Εὐρώπῃ, ἥτις τελούσα ὑπὸ τὰ συμβατικά δεσμὰ τῶν συνθηκῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ τῆς Πενταρχίας (1815), ἠγνώνει τὴν βαθεῖαν ἐξέγερσιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν λαῶν, ἡ ὁποία ἦτο ἔκδηλος εἰς τὸν πολιτικόν, κοινωνικόν καὶ πνευματικὸν βίον αὐτῶν καὶ ἔρρεπεν ὀρμητικῇ πρὸς ἐθνικὴν ἐλευθερίαν καὶ πολιτικὴν ἐνότητα.

Ὡς γνωστόν, ἡ μεταναπολεόντειος Εὐρώπη, ἡ προεληθούσα ἐκ τῆς Βιενναίας Συνόδου (1814 - 1815), οὐδὲν ἔπραξεν ὑπὲρ τῶν ὑποδούλων Ἑλληνῶν καὶ τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀντιθέτως, ὑπεστήριξε τὸ Ὄθωμανικὸν Κράτος, διότι ἔθεσε τοῦτο σιωπηρῶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ νέου Εὐρωπαϊκοῦ δικαίου, δυνάμει τοῦ ὁποίου οἱ συμβληθέντες ἡγεμόνες ἐπεφύλαξαν εἰς ἑαυτοὺς τὸ δικαίωμα ἐπεμβάσεως πρὸς καταστολὴν τῶν στασιαστικῶν κινήματων, τὰ ὅποια ἔθετον εἰς κίνδυνον τὴν μετὰ τόσου κόπου ἀποκατασταθεῖσαν εἰρήνην καὶ ἰσορροπίαν τῆς Εὐρώπης (status quo). Ἐστρέφοντο οὕτω εὐθέως ἐναντίον τῶν φιλελευθέρων καὶ ἐθνικιστικῶν καὶ γενικῶς ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν πόθων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας, τὸ πολιτικὸν κλίμα τῆς Διοικούσης Εὐρώπης ὑπῆρξε δυσμενὲς διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν. Τὰ Ἀνακτοβούλια τῆς Εὐρώπης δὲν ἠδύναντο νὰ συγχωρήσουν εἰς τὸ Ἔθνος μας, ὅτι ὑποκινήθην καὶ ὀργανωθῇ — ἔστω προχειρῶς — ὑπὸ μυστικῆς ἐταιρίας ἀφανῶν ἀνθρώπων, διαπνεομένων ὑπὸ ὑπόπτων εἰς αὐτὰ ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν, ἐστράφη κατὰ τῆς καθεστηκυίας τάξεως, παραβιάζον τὴν πανίσχυρον ἀρχὴν τῆς νομιμότητος (légitimité). Διὸ καὶ ἡ Ἐπανάστασις ἐκραγεῖσα ἐν μέσῳ τοσοῦτον δυσμενοῦς πολιτικοῦ κλίματος ἐν Εὐρώπῃ, προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν καὶ τὴν ἐχθρότητα τῶν Δυνάμεων τῆς Πενταρχίας καὶ ὀλίγου ἐδέησε νὰ καταστραφῇ.

Ἐντεῦθεν ἐξεπῆγασε τὸ χρέος τῆς Ἑθνικῆς ἡμῶν ἡγεσίας, παραλλήλως πρὸς τὸν πολεμικὸν ἀγῶνα, νὰ προσπαθῇ νὰ δυσωπήσῃ τὰς Εὐρωπαϊκάς Αὐλὰς καὶ πείθουσα αὐτάς περὶ τοῦ ἐθνικοῦ καὶ μόνον χαρακτῆρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, νὰ δημιουργήσῃ κατ' ἀρχὰς ἀτμόσφαιραν ἀνοχῆς, ἐν συνεχείᾳ νὰ προκαλέσῃ αἰσθήματα συμπαθείας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, εἴτα δὲ πολιτικὰ ἐνδιαφέροντα μεταξὺ τῶν ἰσχυρῶν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ διπλωματικὸς ἐκεῖνος ἀγὼν διεξήχθη μυστικὸς καὶ ἀφανὴς ἀπὸ τῶν παραμονῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀφ' ἧς ἐνεφανίσθη Ἑλληνικὴ πολιτικὴ Δύναμις, ἔστω καὶ ἐκτὸς τῆς διεθνοῦς δικαιοταξίας, ἀναλαβούσα ἐξουσίαν ἐξ ἰδίου δικαίου. Τοιαύτην ἐξουσίαν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἔθνει, ἐξουσίαν πρωτογενῇ καὶ ἐξ ἰδίου δικαίου, ἀνευρίσκομεν εἰς τὴν δημιουργήσασαν δίκαιον Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἀλλὰ καὶ πρὸ αὐτῆς εἰς τὴν Ἀρχὴν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἥτις ὡς μυστικὴ οἶονεὶ κυβέρνησις, διωργάνωσε τὰ διεσπαρμένα καὶ ἐνίοτε ἐτερότροπα στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς πραγματικότητος καὶ διὰ τῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν ὁποίαν ὑπέκίνησε καὶ ἐνεκαινίασεν, ὠδήγησεν εἰς κράτος κυρίαρχον καὶ νόμιμον. Ἐκτοτε λοιπὸν δέον ν' ἀρχίσῃ ἡ διερεῦνησις τῶν διπλωματικῶν ἐλιγμῶν καὶ τῶν πάσης φύσεως πολιτικῶν ἐνεργειῶν πρὸς ξένα ἔθνη καὶ ξένας αὐτοτελεῖς πολιτικάς δυνάμεις, οἱ ὁποῖοι (ἐλιγμοὶ καὶ ἐνέργειαι) συνθέτουν τὴν αἵτυπον μὲν καὶ σπασμωδικήν, ἀλλὰ δυναμικὴν καὶ δραστηρίαν ἑλληνικὴν διπλωματίαν τῆς περιόδου τοῦ Ἀγῶνος τῆς Ἀνεξαρτησίας.

Φιλική 'Εταιρεία. Πρὶν ἢ λάβῃ τὴν τελικὴν τῆς μορφῆν, ἡ ἡγεσία τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας προέβη εἰς σημαντικὰ μυστικὰς ἐνεργείας, ἀποσκοπούσας εἰς ταυτόχρονον ἐξέγερσιν τῶν 'Ελλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν τοῦ Αἵμου κατὰ τοῦ κυριάρχου τῶν. Ἡ πρώτη ἀξιωμακτικὴ ἐνέργεια ἐγένετο τὴν ἀνοίξιν τοῦ 1817 ὑπὸ τοῦ διευθύνοντος τὸ ἐν Ἰασίφ Ρωσικὸν Προξενεῖον Φιλικοῦ Γεωργίου Λεβέντη. Οὗτος συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ Γεωργίου Ὀλυμπίου, ὅστις εἶχε μετὰσχει τῆς Σερβικῆς 'Επανάστασεως καὶ εἶχε νυμφευθῇ τὴν Στάναν, χήραν τοῦ Σέρβου ἡρώος Βέλκου, ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ ἐξορίστου Σέρβου ἡγέτου Καραγιώργη Πέτροβιτς, ὅστις μνηθεὶς εἰς τὴν Φιλικὴν 'Εταιρείαν ὠρκίσθη αἰωνίαν καὶ εἰλικρινὴ φιλίαν πρὸς τὸ 'Ελληνικὸν Ἔθνος καὶ ὑπεσχέθη «ἅμα πατήσῃ τὸ Σερβικὸν ἔδαφος καὶ λάβῃ τὴν ἐξουσίαν, νὰ δώσῃ πραγματικὰς ἀποδείξεις τῆς ἐντελοῦς ἀφοσιώσεώς του εἰς τοὺς χριστιανικοὺς σκοποὺς τῆς 'Εταιρείας, ἐξεγείρων τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βουλγάρους κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ»¹. Πράγματι, διὰ χρημάτων τοῦ Λεβέντη, ὁ Γ. Ὀλύμπιος μετὰ τοῦ ἐκ Μυστρᾶ Φιλικοῦ Λεονάρδου ὠδήγησαν δι' εὐφυοῦς σχεδίου τὸν Καραγιώργην μέχρι τοῦ Σερβικοῦ ἐδάφους. Ἀλλὰ τὸ θαυμάσιον σχέδιον τῶν Φιλικῶν ἀπέτυχε, διότι ὁ Καραγιώργης, καταπροδοθεὶς ὑπὸ τῶν φίλων του, ἐδολοφονήθη μετὰ τοῦ Ἑλλήνου γραμματέως τοῦ Ναοῦμ τὴν 13 Ἰουλίου 1817, κατ' ἐντολὴν πιθανώτατα τοῦ ἡγεμόνος Μιλός Ὀβρένοβιτς. Εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους ἐν Ἀθήναις σώζεται ἡ ἀπὸ 9 Αὐγούστου 1845 ἀναφορὰ τοῦ Γ. Λεβέντη πρὸς τὸν Βασιλέα Ὁθωνα, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιέγραφε λεπτομερῶς τὸ δραματικὸν ἐκεῖνο γεγονός: «Καὶ τὸ μὲν σχέδιον — γράφει ὁ Λεβέντης — καθόσον ἀπέβλεπε τὰ ληφθέντα ἀπὸ μέρους τῆς 'Εταιρείας μέτρα... ἐπέτυχε καθ' ὅλοκληρίαν. Ἡ ἀπροσεξία ὅμως καὶ ἡ φυσικὴ ὀλιγόνοια τοῦ περιφήμου τούτου ἀρχηγοῦ τοῦ Σερβικοῦ Ἔθνους τὸν ἐσπρωξαν εἰς τὴν δόλιον παγίδα τοῦ πρίγκηπος Μιλόση, ἀντιζήλου του, ὅστις διαφείρας, οὐκ οἶδα πῶς, τὸν Βοϊτζαν, κατάρθρωσε νὰ φονευθοῦν διὰ νυκτὸς ὁ Καραγιώργης καὶ ὁ γραμματεὺς του Ναοῦμ, νὰ χάσῃ ἡ Σερβία τὸ ἰσχυρότερον τῆς ὑποστήριγμα, οἱ δὲ ἀτυχεῖς Ἕλληνες τὸν καταλλήλοτερον καὶ τρομερώτερον κατὰ τῆς Τουρκίας σύμμαχόν των»².

Μετὰ τὸ θλιβερὸν τέλος τοῦ Καραγιώργη, οἱ Φιλικοὶ δὲν ἐγκατέλειψαν τὸ σχέδιον περὶ Ἑλληνοσερβικῆς πολεμικῆς συνεργασίας, ἀλλ' ἐστράφησαν μετ' ἐπιμονῆς πρὸς τὸν ἡγεμόνα Μιλός Ὀβρένοβιτς. Ἐχρησιμοποιήθη

1. Μιχ. Λάσκαρι, Ἑλληνες καὶ Σέρβοι κατὰ τοὺς ἀπελευθερωτικούς τῶν ἀγῶνας 1804-1830, Ἀθῆναι 1936, σελ. 60 κέ. — Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, (Ἐκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), Ἀθῆναι 1964, σελ. 39 κέ. — D. Djordjević, Ἱστορία τῆς Σερβίας 1800-1918, (Ἐκδ. IMXA), Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 64 κέ.

2. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, σελ. 40.

και πάλιν ό τόσοσ στενάς σχέσεις διατηρών μετά τών Σέρβων Γ. Όλύμπιος, ό όποίος συνεργαζόμενος και μετ' άλλων Φιλικών, έπεχείρησε νά βολιδοσκοπήσει τόν Μιλόσ. Άλλ' ή άπάντησις τούτου, καιτόι ένθαρρυντική, δέν ήτο θετική. Άλλως τε τήν αὐτήν τακτικήν ήκολούθησε και βραδύτερον ό ήγεμών εκείνος τών Σέρβων, όταν, αὐτός οὗτος ό 'Αλέξανδρος Ύψηλάντης, αναλαβών τήν άνωτάτην άρχήν της 'Εταιρείας, έπεχείρησεν επιμόνως νά εξασφάλιση τήν Σερβικήν συνεργασίαν.

'Η τελευταία και σημαντικώτατη προσπάθεια του Ύψηλάντου ύπήρξεν ή πρός τόν Μιλόσ άποστολή του εκ Τρίκης Φιλικού Άριστείδου Παπα, κομίζοντος τό διασωθέν κείμενον της 'Ελληνοσερβικής συνθήκης συμμαχίας, ήν έκαλείτο νά υπογράψη ό Μιλόσ μεθ' όσων εκ τών Κνιέζων θά εκρινε σκόπιμον, ως και βαρυσήμαντον έπιστολήν του Ύψηλάντου πρός τόν ήγεμόνα τών Σέρβων. 'Η ένέργεια εκείνη οὐδέν άπέφερε, διότι ό 'Αριστείδης Παπας, ταξιδεύων πρός Σερβίαν, συνελήφθη ύπό τών Τούρκων έν τή νησίδι 'Αδα Καλέ του Δουνάβεως και έθανατώθη, τά δε έπίσημα έγγραφα του περιήλθον εις χειρας τών Τούρκων, οι όποιοι τά έχρησιμοποίησαν μετ' όλίγον διά πολιτικούς σκοπούς¹. Κατά ταυτα, αί προσπάθειαι τών Φιλικών και του Ύψηλάντου, αί άποβλέπουσαι εις 'Ελληνοσερβικήν συνεργασίαν, άπέτυχον. Άλλως τε, ό Μιλόσ Όβρένοβιτς οὐδεμίαν προθυμίαν έπεδείξατο. Καιροσκοπών, ένφ διεπραγματεύετο μετά της Ύψηλης Πύλης, διετήρει άνοικτάς τάς μυστικές έπαφάς του μετά τών 'Ελλήνων, διαβουκολών αὐτούς μετά περισσής πονηρίας.

Πέραν τών Σέρβων, οι Φιλικοί έσχεδιάζον και πιθανώς διεπραγματεύθησαν τήν συνεργασίαν μετά τών Μαυροβουνίων. Εις τό «Γενικόν Σχέδιον του Πολέμου», τό όποιον ύπεβλήθη εις τόν Ύψηλάντην τό 1820, γίνεται λόγος περι ένέργειας πρός εξέγερσιν τών Μοντενεγρίνων και περι της ώφελειας, ήτις θά προήρχετο εκ της εξέγέρσεως ταύτης εις τόν 'Ελληνικόν άγώνα, ιδία έν 'Ηπειρώ. Βραδύτερον αί ένέργειαι πρός τούς Μαυροβουνίους έγιναν συστηματικώτεραι, ως θά είπωμεν περαιτέρω.

'Ας λεχθῇ εισέτι, ότι οι Φιλικοί, όνειρευόμενοι γενικήν εξέγερσιν τών Χριστιανών του Αϊμου, κατέβαλον άπειρους προσπάθειάς νά μνησουν εις τούς σκοπούς των ισχυρούς άνδρας, ιδία πολεμικούς, εξ όλων τών όμοδόξων λαών της Βαλκανικής. Άλλά και ή άπήχησις του κηρύγματός των και τ' άποτελέσματα τών ένέργειών των ύπήρξαν πενιχρά, μάλλον άσήμαντα. Οὐδε μεταβάλλει τήν ιστορικήν ταύτην άλήθειαν ή τελευταία εκ 1020 σελίδων έργασία τών έν Σόφια καθηγητών Ν. Todorov και Veselin Traicov ύπό τόν τίτλον «Βούλγαροι συμμετασχόντες εις τούς άγώνας διά τήν άπελευθε-

1. Μιχ. Θ. Λάσκαρι, 'Ελληνες και Σέρβοι κατά τούς άπελευθερωτικούς των άγώνας 1804-1830, σελ. 84 κέ.

ρωσιν τῆς Ἑλλάδος» (Σόφια 1971), διὰ τῆς ὁποίας προσπαθοῦν νὰ θεμελιώσουν τὸν παράδοξον ἰσχυρισμόν, ὅτι πάντες οἱ ἐξ Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, Θράκης, καὶ Μακεδονίας καταγόμενοι ἀγωνισταὶ τοῦ 21, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταριθμοῦνται ὁ μαθητὴς καὶ φίλος τοῦ Κοραῖ Νικόλαος Πίκκολος, ὁ καπετὰν Ἀγγελὴ Γάτσος καὶ ἄλλοι ἀποδεδειγμένους ψυχῇ τε καὶ σώματι Ἑλλήνες πατριῶται, ὑπῆρξαν Βούλγαροι.

Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως, αἱ διπλωματικαὶ ἐνέργειαι τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐξωτερικὰς πολιτικὰς δυνάμεις, καίτοι ἀσυστηματοποίητοι, ἐμφανίζονται ὁμως πυκνότεραι καὶ μᾶλλον συγκεκριμέναι. Προήρχοντο αὗται ἐκ δύο πηγῶν: Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκ τοῦ Ἐξωτερικοῦ ὅπου διεβίουν ἐπιφανεῖς Ἑλληνες παγκοσμίῳ ἀκτινοβολίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τοῦ Ἐσωτερικοῦ, ἐκ τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας τοῦ Ἀγῶνος, ἡ ὁποία περιέλαβεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἐκτὸς τῶν ἐγχωρίων, ἱκανοὺς πολιτικοὺς καὶ ἐπιδεξιούς διπλωμάτας, ἀποκτήσαντας ἐξοχὸν πείραν τῶν δημοσίων πραγμάτων καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας.

Αἱ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ διπλωματικαὶ ἐνέργειαι ὠφείλοντο εἰς ἐξέχοντας ὁμογενεῖς, οἱ ὅποιοι ἐγκαταλείψαντες τὰς ἀρχικὰς ἐπιφυλάξεις τῶν ἐναντι τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἐτάχθησαν προθύμως ὑπὲρ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος καὶ διὰ τοῦ πλουσίου ταλάντου τῶν προσέφεραν ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ Ἀγῶνος, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις καὶ εἰς τὴν ἀποκρυστάλλωσιν τῆς συμφερούσης εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

Ἐκ τούτων ἐπισημαίνω τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, τὸν Μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιον καὶ τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῖν. Καὶ οἱ τρεῖς ἀπεδοκίμασαν τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, θεωροῦντες πρόωρον τὴν ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ὅταν ἤχησεν ἡ μουσικὴ τοῦ Ἀρεῶς, ἀπεδύθησαν καὶ οὗτοι μεθ' ὅλου τοῦ ἔθνους εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα.

Ἰω. Καποδίστριας. Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ἐξάρω οὔτε τὸ διπλωματικὸν δαιμόνιον, οὔτε τὸν πατριωτισμόν τοῦ Καποδίστρια. Ὑπενθυμίζω μόνον τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνεν εἰς τὸν Τσάρον Ἀλέξανδρον Α', ὅταν μετὰ τὰ συνέδρια τῆς Βιέννης καὶ τῶν Παρισίων ἐκλήθη ν' ἀναλάβῃ μετὰ τοῦ κόμητος Νέσσελροδ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας: «Θά ἦτο ἀχαριστία ἐκ μέρους μου, ἐὰν παρεγνώριζον τὰ πρὸς τὴν γενέτειράν χώραν καθήκοντά μου. Ἵνα ἀπαλλαγῶ τῶν καθηκόντων τούτων πρέπει νὰ θεωρῶ ἑμαυτὸν ξένον πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ πρὸς τοιαύτην θυσίαν αἰσθάνομαι ἑμαυτὸν ἀνίκανον. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ διατηρήσω τὰς προσωπικὰς πρὸς τὴν πατρίδα μου σχέσεις. Ἀλλ' αἱ σχέσεις αὗται θὰ ἐγείρουν

τὴν δυσπιστίαν τῶν Ἀγγλῶν καὶ τῶν ἄλλων Κυβερνήσεων. Δὲν δύναμαι νὰ ἐλπίσω οὐδὲν καλὸν ἐκ τῆς τοιαύτης θέσεως οὔτε διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ὑ. Μεγαλειότητος, οὔτε διὰ τοὺς Ἕλληνας, οὔτε δι' ἐμαυτόν». Διὸ καὶ παρεκάλεσε τὸν Ἀλέξανδρον νὰ μεταβάλῃ γνώμην καὶ νὰ διορίσῃ αὐτὸν ἀντιπρόσωπον ἐν Ἑλβετίᾳ. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ὑπῆρξεν ἀμετάπειστος. Ἐπέτρεψε μάλιστα εἰς τὸν Καποδίστριαν νὰ ἐλπίσῃ ὅτι ἀπὸ τῆς νέας ὑψηλῆς θέσεώς του θὰ ἠδύνατο νὰ ὠφελήσῃ οὐσιαστικῶς τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν. «Οὐδὲν δικαιότερον καὶ ὠφελιμώτερον, εἶπε, τοῦ νὰ ἔχωσιν οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ προσώπῳ σας τὸν συνήγορόν των»¹.

Ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας ὁ Καποδίστριας εἰργάσθη διὰ τὴν περιφρούρησιν τῆς εἰρήνης καὶ τὴν προστασίαν τῶν μικρῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, κατ' ἐξοχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ. Εἰς τὰ ἀκανθώδη Εὐρωπαϊκὰ ζητήματα ἐπέδειξε πνεῦμα φιλελεύθερον καὶ φιλάνθρωπον. Εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Μέντερνιχ, ὅτι ἐπεβάλλετο ἄκαμptos καὶ αὐστηρὰ στάσις ἐναντι πάσης ἐπαναστατικῆς κινήσεως καὶ ἄμεσος καταβολὴ πάσης ἐξεγέρσεως, ὅπουδήποτε τῆς Εὐρώπης, διὰ στρατιωτικῆς ἐπεμβάσεως τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ὁ Καποδίστριας ἀνέτασσε τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀνατρεπτικοῦ πνεύματος διὰ συνετῶν θεσμῶν, δυνάμενων νὰ συνδυάσουν τοὺς πόθους τῶν λαῶν πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν θρόνων. Τὴν πολιτικὴν ταύτην ὑπεστήριξεν ἀμέσως ἡ ἐμμέσως εἰς τὰ Συνέδρια τοῦ Ἀαχεν (1818), τοῦ Τροπάου (1820) καὶ τοῦ Λάμπαχ (1821), ἔστω καὶ ἂν δὲν ἠδυνήθη νὰ παρασύρῃ πάντοτε εἰς τὰς ἀπόψεις του τὸν αὐτοκράτορα. Ἐμφανίζεται οὕτω βάλλων ἐκ τῶν ἑνδον κατὰ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐνεργοῦ ὑπουργίας του (1816 - 1822).

Ὅτε, διαρκοῦντος τοῦ Συνεδρίου τοῦ Λάμπαχ, ἐξερράγη τὸ κίνημα τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντου εἰς τὰς Ἡγεμονίας, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Νότιον Ἑλλάδα, ὁ Καποδίστριας περιέστη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν. Ἐν τούτοις, εἰς τὴν διπλωματικὴν του δεξιότητα ὀφείλεται ὅτι αἱ Δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἀρκεσθεῖσαι εἰς τὴν ἔντονον ἀποδοκιμασίαν ὑπὸ τοῦ Τσάρου, δὲν κατεδίκαναν ἐπισήμως ἐν Λάμπαχ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, οὐδ' ἀπεφάσισαν τὴν ἀποστολὴν στρατευμάτων πρὸς καταστολὴν τῆς, ὡς ἔπραξαν διὰ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ ἐπαναστάσεις, διότι ἐθεώρησαν ταύτην ὡς ἀσήμαντον ἐξέγερσιν, τὴν ὁποίαν ἡ Ὑψηλὴ Πύλῃ ἠδύνατο νὰ καταπνίξῃ εὐχερῶς. Μετὰ δ' ὅμως τὰς φρικαλέας ὁμότητας τῶν Ὀθωμανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὸν ἀπαγχονισμόν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὁ Καποδίστριας ἠδυνήθη νὰ πείσῃ τὸν Τσάρον, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος εὐρίσκετο ἐν ἀμύνη καὶ ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις παρέβαινε καταφανῶς διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς τὴν ἀρχὴν τῆς νομιμό-

1. Αὐτοβιογραφία Ἰωάννου Καποδίστρια, ἑκδ. Μ. Λάσκαρι, Ἀθῆναι 1940, σελ. 52.

τητος, ὑπὲρ ἧς ἐκόπτετο ἡ Εὐρώπη. Ἐκτοτε ἠκολούθησε σαφὴ πολιτικὴν, σκοποῦσαν νὰ ὠθήσῃ εἰς πόλεμον τὴν Ρωσίαν κατὰ τῆς Τουρκίας, μολονότι ἐγνώριζεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐπεθύμει τὸν πόλεμον. Ἡ πολιτικὴ αὕτη ὠδήγησε κατ' Αὐγουστον τοῦ 1821 εἰς τὴν διακοπὴν τῶν Ρωσοτουρκικῶν σχέσεων καὶ περαιτέρω εἰς νέαν προβολὴν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος ἐνῶπιον τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων.

Ὀλίγον ἐνωρίτερον, κατὰ μῆνα Ἰούλιον, ἐνῶ εὐρίσκοντο ἐν ἐξάψει αἱ μετὰ τῆς Τουρκίας συζητήσεις, ἀπέστειλε διὰ τοῦ μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας Ἰγνατίου πρὸς τὸ ἐπαναστατημένον Ἔθνος τὸ ἀπὸ 17 Ἰουλίου 1821 περισπούδαστον ὑπόμνημά του, ἀναφερόμενον εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα καὶ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς Ἐπαναστάσεως. Διὰ τοῦ ὑπομνήματος ἐκείνου συνεβούλευε κατὰ πρῶτον τὴν συγκρότησιν ὀλιγομελοῦς ἀντιπροσωπευτικῆς κυβερνήσεως καὶ τὴν διαφύλαξιν τῶν παλαιῶν ἐθνικῶν σχημάτων. Ἀντιμετωπίζων εὐθέως τὴν δυσμένειαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἀνακτοβουλίων ἔναντι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως συνέστησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὰ πολιτικὰ σχήματα καὶ τοὺς τύπους τῶν ἐταιριστῶν, οἱ ὅποιοι ἐβλαπτον τὴν Ἑλλάδα καὶ προέβαινε περαιτέρω εἰς ὑποδείξεις περὶ τῆς ὀρθῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

«Ἡ τελευταία προφύλαξις εἶναι νὰ μὴ κάμωμεν κατὰ τὸ παρὸν προβλήματα (προτάσεις) εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς ξένας αὐλάς, ἔξω ἀπὸ τὰς Ἐνωμένας Ἐπαρχίας τῆς Ἀμερικῆς...¹. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Τσάρου συμβουλεῦει τοὺς Ἕλληνας νὰ μὴ προέλθουν εἰς ἰδιαιτέρας σχέσεις πρὸς καμμίαν Εὐρωπαϊκὴν δύναμιν, μηδὲ τῆς Ρωσίας ἐξαιρουμένης. Μόνον πρὸς τὰς Ἐνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς ἡδύνατο νὰ ἀποταθοῦν, διότι αὗται δὲν εἶχον βλέψεις εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐπομένως εἶχον «διάθεσιν καθαρὰν».

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Καποδίστρια ὡς ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας δὲν εὐδῶδθη τελικῶς τότε, καίτοι ἐδικαιώθη πλήρως μετ' ὀλίγα ἔτη, τὸ 1828, ὅταν ὁ Νικόλαος Α' ἐκήρυξε κατὰ τῆς Τουρκίας τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος προήγαγε τὴν λύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος. Ἀλέξανδρος ὁ Α' εὐρεθεὶς πρὸ γενικῆς ἀντιδράσεως τῶν συμμάχων του, ἐγκατέλειψε τὴν φιλοπόλεμον πολιτικὴν καὶ τὸν φορέα τῆς καὶ ἐξήτησε συμβιβαστικὴν λύσιν. Ὁ δὲ Καποδίστριας, ἔλθων εἰς ἀνοικτὴν διαφωνίαν πρὸς τὸν Τσάρον, ἀπεχώρησεν οἰκειοθελῶς τῆς ὑπηρεσίας περὶ τὰ μέσα Αὐγοῦστον 1822. Τὴν δραματικὴν ἀπόφασίν του ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὸ ἐν Ρωσίᾳ ὑπουργημα, διὰ νὰ μὴν ἀκολουθήσῃ πολιτικὴν ἐσφαλμένην καὶ βλάπτουσαν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ἐδικαιολόγησε διὰ μακρῶν ὁ Καποδίστριας εἰς τὸν αὐτοκράτορα

1. Ἐ. Γ. Πρωτόψαλη, Ὑπομνήματα συναφῇ Ἰγνατίου μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας καὶ Ἰω. Καποδιστρίου περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος (1821). «Ἀθηνᾶ», τόμ. Ξ' (1956), σελ. 145-182.

κατὰ τὴν τελευταίαν συνάντησίν των: «Κατέδειξα εἰς αὐτὸν — γράφει εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν του — ὅτι τὸ σύστημα, ὅπερ ἡσπάζετο, μὲ ἔθετεν εἰς τὸ δίλημμα ἢ νὰ παραβιάσω τὰ αἰσθήματά μου καὶ πάντα τὰ καθήκοντα τὰ ἐπιβαλλόμενα ὑπὸ τῆς πατρίδος εἰς ἣν οὐδέποτε ἔπαυσα νὰ ἀνῆκω, ἢ νὰ ἀθετήσω τὰ καθήκοντα τῆς πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ὑπηρεσίας μου. Τοιαύτη θὰ ἦτο πράγματι ἡ θέσις μου, ἐὰν ἐθεώρουν εἰσέτι ἔμμετον ἱκανὸν νὰ τὸν ὑπηρετῶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, εἰς στιγμὴν καθ' ἣν θὰ ἐχρησιμοποιοίε ὅλην τὴν ἰσχύν του ἐναντίον τοῦ ἀτυχοῦς Ἑλληνικοῦ Ἔθνους»¹.

Τοιοιτοτρόπως ἔληξεν ὀριστικῶς ἡ σταδιοδρομία τοῦ Καποδίστρια ἐν τῇ Ρωσικῇ ὑπηρεσίᾳ. Ἀλλ' αἱ πολιτικά του ἀρχαὶ καὶ ἡ διπλωματικὴ πρακτικὴ του εἶχον ἤδη ριζώσει βαθέως εἰς τὸν πολιτικὸν κόσμον τῆς Ρωσίας καὶ μετ' ὀλίγον ἐβλάστησαν μεγάλως. Εὐστόχως ἐλέγχθη, ὅτι ὁ Καποδίστριας, θέσας εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τῆς Εὐρώπης τὸ Ἀνατολικὸν Ζήτημα ἐν ὅλῃ τῇ εὐρύτῃ αὐτοῦ, ἐχάραξεν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ρωσίας ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν αὐτὴ ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα².

Ἰγνάτιος Οὐγγροβλαχίας. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ Πίζα τῆς Τοσκάνης ὑπῆρξε μέγα Ἑλληνικὸν πολιτικὸν καὶ διπλωματικὸν κέντρον. Τοῦτο ὤφειλετο εἰς τὴν παρουσίαν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῆς Ἰταλίας τοῦ μεγαλοπράγμονος μητροπολίτου Ἰγνατίου, ποιμενάρχου τῆς Μητροπόλεως Ἀρτης καὶ Πρεβέζης ἀπὸ τοῦ 1794 - 1805, εἴτα δὲ Προέδρου Οὐγγροβλαχίας ἐν Βουκουρεστίῳ ἀπὸ τοῦ 1810 - 1812. Μετὰ τὴν Ρωσοτουρκικὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου τῆς 6/28 Μαΐου 1812, δυνάμει τῆς ὁποίας αἱ Παραδουνάβιοι Ἡγεμονίαι ἐπανήρχοντο εἰς τὴν Τουρκίαν, ὁ Ἰγνάτιος ἐγκατέλειπε τὸ Βουκουρέστιον καὶ ἀφοῦ παρέμεινεν ἐν Βιέννῃ μέχρι τοῦ 1815, μετέφικσεν ὀριστικῶς εἰς Πίζαν, ἐνθα διέτριψε μέχρι τέλους τοῦ βίου του (1828).

Δὲν θὰ ὀμλήσω περὶ τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς ἄλλης δράσεως τοῦ Ἱεράρχου ἐκείνου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφιέρωσα δίτομον σύγγραμμα, δημοσιευθὲν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν εἰς τὴν σειρὰν τῶν Μνημείων τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν περὶ τοῦ ἀνδρὸς γνῶμην τοῦ Κοραῆ, ὅστις εἰς ἐπιστολὴν του ἀπὸ 14 Ἰουνίου 1820 πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Ὑδρας ἐχαράκτήρισεν αὐτόν: «καὶ ὅχι ματὸς ὁ Γένους μας, τὸ ὁποῖον ἄλλους δέκα τοιοῦτους ἀρχιερεῖς ἂν εἶχεν, ἤθελε παύσειν πρὸ πολλοῦ νὰ ὀνομάζεται γένος δυστυχέστατον»³.

1. Αὐτοβιογραφία Ἰωάννου Καποδίστρια, σελ. 121.

2. Konst. Grunwald, Trois siècles de diplomatie russe, Paris 1945, σελ. 145.

3. Ε. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἰγνάτιος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, τόμ. Α', σελ. 119. (Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. Δ').

Θὰ ἐπισημάνω μόνον τὰς σπουδαιότερας ἐκ τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος διπλωματικῶν ἐνεργειῶν του. Ἡ ἐπίδοσις τοῦ Ἰγνατίου εἰς τὰς διπλωματικὰς ζυμώσεις ἦτο παλαιά, ἀφ' οὔτου προήδρευε τῆς Μητροπόλεως Ἀρτης - Πρεβέζης. Τότε ἐκπροσωπῶν τὸν Ἀλῆ Πασᾶν τῶν Ἰωαννίνων διεπραγματεύθη ἐπὶ μακρὸν μετὰ τοῦ Ἀντωνίου Καποδίστρια καὶ ὑπέγραψε συνθήκην (9 Νοεμβρίου 1803), διὰ τῆς ὁποίας ἐρρυθμίζοντο εὐνοϊκώτατα ὑπὲρ τῶν Ἰονίων αἱ σχέσεις μεταξὺ Ἑπτανήσου Πολιτείας καὶ τῆς Σατραπείας τοῦ Ἀλῆ¹. Τοσοῦτο δ' εὖνους ὑπῆρξε πρὸς τὰς Ἰονίους Νήσους ὁ Ἰγνάτιος, ὥστε ἡ Γερουσία τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας δι' εἰδικοῦ ψηφίσματος ἀπὸ 12 Ὀκτωβρίου 1803 ἐξέφρασε πρὸς τὸν Ἱεράρχην τὴν εὐγνωμοσύνην της, παραχωρήσασα αὐτῷ τὸ προνόμιον ν' ἀπονέμη κατ' ἔτος χάριν εἰς τρεῖς καταδικασθέντας ἐν Ἑπτανήσῳ διὰ κοινὰ κακουργήματα.

Κατὰ τὴν ἐν Βιέννῃ παραμονὴν του καὶ δὴ κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ μεγάλου Συνεδρίου συνέταξεν ὑπόμνημα πολιτικῆς φύσεως, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ φίλου του Καποδίστρια ὑπέβαλεν εἰς τὸν Τσάρον περὶ τὰ τέλη τοῦ 1814, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπεκρίνετο ἡ Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ 1812 καὶ ἐτονίζετο ἡ ἀνάγκη νὰ μὴν ἐγκαταλειφθοῦν ἐπὶ πλέον οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν ἀθλίαν τύχην των, καθ' ὃν χρόνον πάντες οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐτύγχανον τῶν εὐεργετημάτων μονίμου εἰρήνης καὶ ἐννόμου τάξεως. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ἐγράφη προφανῶς ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Καποδίστρια. Ἦλπισαν τότε ἀμφοτέρω, ὅ τε Καποδίστριας καὶ ὁ Ἰγνάτιος, ὅτι θὰ ἡδύναντο νὰ πείσουν τὸν Ἀλέξανδρον νὰ ἀξιῶσῃ παρὰ τοῦ Συνεδρίου γενναῖόν τι ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὁ Αὐτοκράτωρ εἶχεν ἄλλην γνώμην. «Κάθε πρᾶγμα εἰς τὸν καιρὸν του, ἀπήντησε. Τί δυνάμεθα νὰ πράξωμεν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ὅπως ἀποδείξωμεν τὴν συμπάθειάν μας πρὸς τοὺς Ἕλληνας; Ἐν Βιέννῃ οὐδὲν ἐκ τῶν ζητημάτων των δύναται νὰ ρυθμισθῇ... Ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς λοιποὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀδελφούς μας, ὁ Θεὸς δὲν θὰ τοὺς ἐγκαταλείψῃ»².

Ἡ ἐκρηξίς τῆς Ἐπαναστάσεως εὗρε τὸν Ἰγνάτιον, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἐγκατεστημένον μονίμως εἰς τὴν Πίζαν, ἥτις κατέστη τότε δι' αὐτοῦ μέγα κέντρον ἑλληνικῆς δραστηριότητος. Ἐκτοτε ἀφιέρωσε τὸν χρόνον του εἰς τὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις, ἀναφερομένως ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου καὶ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς νεοτεύκτου Πολιτείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις καὶ τὸν ἐξωτερικὸν προσανατολισμὸν τῆς Ἐπανα-

1. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Πολιτικαὶ διαπραγματεύσεις καὶ συνθήκαι μεταξὺ Ἑπτανήσου Πολιτείας καὶ Ἀλῆ Πασᾶ (1800 - 1807). Εἰς Πρακτικὰ Τρίτου Πανιωνίου Συνεδρίου, τόμ. Α', Ἀθήναι 1967, σελ. 332.

2. Αὐτοβιογραφία Ἰω. Καποδίστρια, σελ. 43 - 44. Πρβλ. καὶ D. Arliotti, La vita di G. conte Capodistria. Corfù 1859, σελ. 31.

στάσεως. Εἰς τὸ δεύτερον τοῦτο στάδιον διέπρεψε πράγματι, ἀναδειχθεὶς ὁ ἀνεπίσημος πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος δι' ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Ἀρξάμενου τοῦ Ἀγῶνος ὁ Ἰγνάτιος ἐπεδόθη μετὰ συστήματος καὶ ἐπιμονῆς ἵνα ἀνατρέψῃ τὴν κακοβούλως διασπαρείσαν ἐν Εὐρώπῃ συκοφαντίαν, ὅτι ἡ Ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ κίνημα καρβοναρικόν. Διὸ καὶ ἀπεδοκίμασε πολλάκις τοὺς ἡγέτας τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, διότι ἔδιδον ἀφορμὴν εἰς τὰς ἐπιζημίους φήμας καὶ ἤλεγξε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Πελοποννήσου, διότι δὲν εἰργάζοντο νὰ ἀνατρέψουν τὰς ψευδεῖς ταύτας κατηγορίας. «... Ἀλλὰ μήπως ἠθελήσατε ποτὲ νὰ μάθετε τί τρέχει εἰς τὴν Εὐρώπην; Μήπως ἐφροντίσατε νὰ ἀναίρεσετε τὰς κατηγορίας τῶν ἐχθρῶν τοῦ Γένους; Μόνος ἐγὼ ἀνέλαβον αὐτὸ τὸ βάρος καὶ γράφω ἀδιακόπως. Ἡξεύρω τί πρέπει νὰ γράφω καὶ πρὸς ποίους...»¹.

Παρὰ τὰς ταλαντεύσεις τοῦ Τσάρου ἀπὸ τοῦ Συνεδρίου τοῦ Laybach, ὁ Ἰγνάτιος ἐν ἀρχῇ οὐδὲνα ἄλλον ἐβλεπεν ἐν Εὐρώπῃ φίλον τῆς Ἑλλάδος, πλὴν τῆς Ρωσίας, πρὸς τὴν ὁποίαν ὤφειλεν ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκησις νὰ εἶχεν ἀποστείλει ἐξ ἀρχῆς ἄξιον ἄνθρωπον ὡς ἀντιπρόσωπόν της, ἔστω καὶ ἂν οὗτος δὲν ἐγένετο δεκτός². Τὰς ἀντιλήψεις αὐτὰς διετήρει μέχρι τοῦ Συνεδρίου τῆς Βερώνης τοῦ συνεληθέντος κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1822. Ἐπωφελήθη τότε τῆς εὐκαιρίας ν' ἀποστείλῃ πρὸς τὸν Τσάρον περισπούδαστον ὑπόμνημα (συνοδευόμενον καὶ ὑπὸ πολυτίμου δώρου - ἀρχαίου χειρογράφου) ἐπιγραφόμενον: «Grèce, causes de sa révolution et son état actuel», ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ πολιτικώτατος μητροπολίτης ἀναλύει μετὰ μεγίστης ὀξυδερκείας τὰ αἷτια τῆς ἐπαναστάσεως καὶ περιγράφει μετ' ἀκριβείας τὴν κατάστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς εἶχε διαμορφωθῇ κατὰ τὴν θλιβεράν ἐκείνην περίοδον. Ἐν τέλει καλεῖ τοὺς ἐν Βερώνῃ συμμάχους αὐτοκράτορας ν' ἀποφασίσουν περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος, προτείνει δὲ ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἡ περιοχὴ ἡ ἐλεγχομένη ἥδη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Πρεβέζης μέχρι τῆς Λαμίας, καὶ προστιθεμένων τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους νὰ σχηματισθῇ ἀνεξάρτητον μέγα Δουκάτον, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Εὐρώπης, νὰ ἐκλεγῇ δ' ἐκ τῶν βασιλευουσῶν οἰκογενειῶν σὺμφων πρίγκηψ καὶ νὰ τοποθετηθῇ ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ νέου Κράτους.

Ἀλλ' εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Βερώνης, ὡς γνωστόν, οὐδεμίαν φωνὴν ἤκουσθη ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐφάνη θριαμβεύουσα ἡ πολιτικὴ τοῦ Μέττερνιχ,

1. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ὑπομνήματα συναφῇ Ἰγνατίου μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας καὶ Ἰω. Καποδιστρίου περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος (1821). «Ἀθηνᾶ», τόμ. Ξ' (1956), σελ. 159. — Ἰ. Φιλήμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τόμ. Δ', σελ. 520.

2. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἰγνάτιος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, τόμ. Β', σελ. 138.

ἡ τείνουσα νὰ ἐνταφιάσῃ τὸ Ἑλληνικὸν Ζήτημα. Ὅταν δ' ἐγνώσθησαν αἱ ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου ἐκείνου, βαθυτάτῃ ἀπογοήτευσis κατέλαβε τὸν Ἰγνάτιον. Ἡ πρώτη ἀντίδρασις τῆς ψυχῆς του ἦτο γενικὴ δυσπιστία πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, αἱ ὁποῖαι ἐπέδειξαν τόσῃ ἀναλγησίαν διὰ τὰ δεινὰ τῶν Ἑλλήνων. Πλήρης πικρίας ἔγραψε τότε, ἀρχομένου τοῦ 1823, πρὸς τὸν Γεώργιον Τουρτούρη: «Ἡ τύχη τῆς πατρίδος μας δὲν κρέμαται ἀπὸ τοὺς Ρώσους ἢ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ἀπὸ ἡμᾶς μόνον. Θέλουν οἱ Ἕλληνες νὰ μείνουν ἐλεύθεροι; Τὰ ὅπλα καὶ ἡ ἀρετὴ δίδουν τὴν ἐλευθερίαν. Οἱ ξένοι, ὅταν βοηθῶσι καὶ ὑπόσχονται ἐλευθερίαν, δὲν φρονοῦν ὅ,τι λέγουν. Καὶ ὁποῖος λαὸς ἠλπισεν εἰς τοιαύτας ὑποσχέσεις, ἤλλαξε ζυγὸν μόνον· ἐλεύθερος ποτὲ δὲν ἔγινε...»¹. Καὶ ἐνῶ ἐξηκολούθησε διπλωματικώτατα νὰ διατηρῇ τὰς σχέσεις του πρὸς τοὺς ἐπισήμους Ρώσους, συνεβούλευσε μὲ ὅλον τὸ κύρος του τὴν στροφὴν τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἔνθα εἶχε σημειωθῇ μεταβολὴ τις ἀπόψεων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἀφ' ἧς, ἀποθανόντος τοῦ Κάστλερηνγ, εἰσῆλθεν ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς τὴν Κυβέρνησιν Liverpool ὁ Γεώργιος Κάννιγκ.

Ἔς τεκμαίρεται ἐκ τῶν πηγῶν, ὁ Ἰγνάτιος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος συλλαβὼν τὴν νέαν ταύτην μορφήν τοῦ ἐξωτερικοῦ προσανατολισμοῦ τῆς ἐν ἐπανάστασει Ἑλλάδος. Τὰς πρώτας ἐνδείξεις περὶ τῆς στροφῆς τοῦ Ἰγνατίου πρὸς τὴν Ἀγγλίαν εὗρον εἰς ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Μινίστρον τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος Θεόδωρον Νέγρην ἀπὸ 4/16 Μαρτίου 1823 «... Ἐλπίς σωτηρίας — γράφει — δὲν μένει, εἰμὶ εἰς τὴν προστασίαν... τῆς Ἀγγλίας, ἂν τὸ συγχωρήσουν αἱ περιστάσεις καὶ ἡ πολιτικὴ της διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἂν οἱ Ἕλληνες κάμωσιν ὅ,τι κρέμαται ἀπὸ αὐτοὺς διὰ νὰ τὴν κερδίσουν»².

Εὐρύτερον καὶ σαφέστερον διετύπωσε τὴν γνώμην του ταύτην, εἰς τὴν ἀπὸ 5 Δεκεμβρίου 1823 πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Ἀλέξ. Μαυροκορδάτον ἐπιστολήν του, ἣτις ἀποτελεῖ ἀδιάσειστον τεκμήριον τῆς πολιτικῆς συνέσεως καὶ τῆς διορατικότητος τοῦ Ἰγνατίου. Ἰδοὺ τὸ περιεχόμενόν της: Ἀφοῦ ἐπεσήμανε τὴν ἐν τῷ Συνεδρίῳ τῆς Βερώνης σημειωθείσαν διάστασιν μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν συμμάχων της ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ ζήτημα τῆς Ἰσπανίας, συμβουλεύει τὴν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν νὰ στραφῇ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. «Καλύτερον ἐπακούμβημα — γράφει — δὲν ἡμπορεῖτε νὰ εὑρετε... Μόλον τοῦτο, τίποτε δὲν ἡμπορεῖτε νὰ ἐλπί-

1. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἰγνάτιος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, τόμ. Α', σελ. 205. Πρβλ. Π. Κοντογιάννη, Ἱστορικὰ ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, Ἀθῆναι 1927, σελ. 176.

2. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἰγνάτιος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, τόμ. Β', σελ. 154.

σετε οὔτε ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους, ἂν τὸ ἴδιον τῶν συμφέρον δὲν εὐρίσκεται ἠνωμένον μὲ τὸ ἰδικόν σας. Ἀπὸ πείσμα μόνον... δὲν σᾶς βοηθοῦν. Ἄν τοὺς συμφέρῃ νὰ σᾶς βοηθήσουν, τότε τὸ κάμνουν καὶ ἡ ἀνεξαρτησία σας εἶναι βεβαία. Ἀλλ' ἄς ἴδωμεν καὶ τί συμφέρον ἡμπορεῖ νὰ ἔχῃ ἡ Ἀγγλία αὐτοῦ. Ἐμπορικόν; Τοῦτο εἶναι πολλὰ μικρόν. Αὐτοὶ ἡξέυρουν νὰ ζυγιάζωσι καλὰ τὰ πράγματα καὶ διὰ μικρὰν ὠφέλειαν δὲν κάμνουν μεγάλας θυσίας. Νὰ λάβωσι τόπον; Καὶ τοῦτο δὲν περνᾷ ἀπὸ τὸν νοῦ τῶν... Ἐν μόνον πρᾶγμα ἡμποροῦσε νὰ κάμῃ τὴν Ἀγγλίαν νὰ πάρῃ μέτρα, διὰ νὰ σᾶς βοηθήσῃ καὶ εἶναι τὸ ἐξῆς: Ἡ Τουρκία δὲν ἡμπορεῖ νὰ βασταχθῇ πολὺν καιρὸν καὶ οὔτε νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ ἐξῆς ὡς φράκτης πρὸς τὴν Ρωσίαν, ὡς τὸ ἐφρόνει καὶ τὸ ἐπεθύμει ἡ Εὐρώπη· ἐξ ἐναντίας εἶναι φανερόν, ὅτι θέλει καταπλακωθῇ μίαν ἡμέραν ἀπὸ τὴν Ρωσίαν, χωρὶς νὰ λάβωσι καιρὸν οἱ ἄλλοι ν' ἀντισταθῶσι. Τὸ νὰ συστηθῇ μία νέα Διοίκησις εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ νέον λαόν, ὅστις ἔδειξε σημεῖα ἀνδρείας καὶ εἶναι καὶ θαλασσινὸς ἐν ταῦτῳ λαός, ὅσον μικρά καὶ ἂν εἶναι αὐτὴ ἡ Διοίκησις, βοηθουμένη ἐν καιρῷ ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους καὶ ἀπὸ ἄλλας Δυνάμεις, ἡμπορεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τὸ ἐξάπλωμα τῶν Ρώσων· καὶ τῷ ὄντι, οἱ Ἕλληνες ὅταν γενῶσι μίαν φορὰν ἐλεύθεροι καὶ ἀνεξάρτητοι, δὲν θέλουν ἔχει πλέον ἄλλους φίλους, εἰμὴ τοὺς χρησιμεύοντας εἰς τὸ νὰ διατηρηθῇ ἡ ἀνεξαρτησία τῶν, ὥστε, ἂν τοὺς συμφέρῃ νὰ βοηθήσωσιν εἰς περίστασιν καὶ τοὺς Τούρκους, διὰ νὰ τοὺς ἔχωσι ὡς φράκτην μεταξὺ τῶν καὶ τῆς Ρωσίας, θέλουν τὸ κάμει, διότι θέλει τὸ ἀπαιτήσῃ ἡ πολιτικὴ τῶν, καὶ ἡ πολιτικὴ κρίνει τὰ συμφέροντα τῶν ἔθνων καὶ ὀδηγεῖ τὰς Διοικήσεις τῶν εἰς τὰς πραγματείας τῶν μὲ τὰ ἄλλα Ἕθνη... Ἐν συνόψει, τότε μόνον ἡμπορεῖ νὰ σᾶς βοηθήσῃ ἡ Ἀγγλία, ὅταν γνωρίσῃ, ὅτι ἡμπορεῖτε νὰ χρησιμεύσητε ὡς φράκτης εἰς τὰ προχωρήματα τῆς Ρωσίας, καὶ ὅταν σᾶς ἴδῃ καλυτέρους ἀπὸ τοὺς Τούρκους...»¹.

Ὁ Ἰγνάτιος εἶχε συλλάβει ὀρθῶς τὸ πρόβλημα τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς καὶ μὲ προφητικὴν διάθεσιν προέβλεψε τὴν κοινὴν ἀποστολὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας εἰς τὸ μέλλον.

Τὰς θέσεις τοῦ αὐτᾶς ὑπεστήριξεν ἐπανειλημμένως καὶ ἐντόνως πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον, πρὸς τὸν Γ. Κουντουριώτην, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Καποδίστριαν ἀκόμη, ἐξήτησε δὲ ὅπως διαφωτισθῇ ἐπὶ τοῦ θέματος ἐπαρκῶς ἢ τε Ἀγγλικὴ κυβέρνησις καὶ τὸ Βρεττανικὸν Ἕθνος. Μετὰ ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος — τὸν Αὐγούστου τοῦ 1825 — ἐπέβαλε παρομοίας σκέψεις ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Γεώργιον Κάννινγκ².

1. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἰγνάτιος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, τόμ. Β', σελ. 168.

2. Γ. Μαριδάκη, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ὡς ἔκφρασις τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος. Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 26 (1951), σελ. 57-58. — Ἐ. Γ. Πρω-

Ἐντοπωσιακὴ ὑπῆρξεν ἡ ἀντίδρασις τοῦ Ἰγνατίου εἰς τὴν περὶ τριῶν ἡγεμονιῶν ἐν Ἑλλάδι (*Projet de trois tronsons*) πρότασιν τῆς Ρωσίας κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1824, ἥτις ἀπεκρούσθη ὑπὸ πάντων. Ὁ Ἰγνάτιος, διὰ δύο ὑπομνημάτων του πρὸς τὸν Νέσσελροδ (ιδίᾳ διὰ τοῦ ἀπὸ 18 Ἀπριλίου 1824), ἀφοῦ ἀνέλυσε τὴν πολιτικὴν τῶν κρατῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐναντι τῶν ἐμπολέμων Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, ἐζήτησεν εὐσχήμως ἀπὸ τὴν Ρωσίαν νὰ παύσῃ ἐνδιαφερομένη διὰ τὴν τύχην τῶν Ἑλλήνων. Εἶχε πεισθῇ, ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ρωσίας ἦτο καταστρεπτικὸν μὲν διὰ τοὺς Ἕλληνας, ὑποπτον δὲ εἰς τὰς ἄλλας Δυνάμεις καὶ μάλιστα τὴν Ἀγγλίαν. «Κατὰ δυστυχίαν, τὰ συμφέροντά μας δὲν συμβιβάζονται μὲ τὰ τῆς Ρωσίας — ἔγραψε πρὸς τὸν Πρόεδρον Κουντουριώτην τὸν Νοέμβριον τοῦ 1824 — καὶ πρέπει καὶ εἰς τὴν εἰρήνην καὶ εἰς τὸν πόλεμον νὰ ἀφήσωμεν τοὺς Ρώσους νὰ κάμωσιν ὅ,τι τοὺς συμφέρει, καὶ νὰ κάμωμεν καὶ ἡμεῖς ὅ,τι συμφέρει εἰς τὴν πατρίδα μας»¹.

Ἄς λεχθῇ εἰσέτι, ὅτι ὁ Ἰγνάτιος, ἐφ' ὅσον ἔζη, δὲν ἔπαυσε νὰ καθοδηγῇ τοὺς κυβερνητικοὺς παράγοντας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ ζητήματα τῆς ἔξωτερικῆς πολιτικῆς. Ἰδιαιτέρως ὁμως ἐπέμεινε εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας. Τὴν 23 Μαρτίου τοῦ 1828 — ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του — ἔγραψε πρὸς τὸν κυβερνήτην Καποδίστριαν: «Μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν πρέπει νὰ γίνωσιν αἱ κατάλληλοι συζητήσεις, ὥστε νὰ ἐννοήσουν ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἀφοῦ ἐπιτύχωσι τὰ δίκαια αἰτήματά των, θὰ ἀποβῶσιν οἱ καλοὶ φίλοι τῆς Τουρκίας καὶ τὸ ἀσφαλέστερον προπύργιον της»².

Ἄδ. Κοραῆς. Εἶναι γνωστὴ ἡ μεγάλη καὶ πολύμορφος δραστηριότης, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξεν ὁ Κοραῆς ἐξ ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος συνεργαζόμενος μετὰ τῆς ομάδος τῶν μαθητῶν καὶ φίλων του λογίων Ἀθανασίου Βογορίδου, Χριστοδοφίλου Κλονάρη, Νικολάου Πικκόλου καὶ ἄλλων, εἰς οὓς προστετέθη βραδύτερον καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Πολυχρονιάδης. Οὗτοι ἀνέλαβον αὐτοπροαιρέτως νὰ προβάλουν τὰ Ἑλληνικὰ δίκαια εἰς τὴν δημοσίαν γνώμην τοῦ Ἐξωτερικοῦ καὶ νὰ ἀντικρούσουν τὰς ποικίλας κατὰ τῆς Ἐπαναστάσεως κατηγορίας. Οὐδὲ περιορίζοντο τὰ μέλη τῆς ὑπὸ τὸν Κοραῆν ομάδος ταύτης εἰς ἀκαδημαϊκὰς μόνον ἀνταποκρίσεις, ἀλλὰ τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐγκατέλειψαν τὴν Γαλλικὴν πρωτεύουσιν καὶ κατῆλθον εἰς Ἑλλάδα, διὰ νὰ συναγωνισθοῦν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν διὰ τοῦ ξίφους ἢ τῆς γραφίδος.

το ψ ἄ λ τ η, Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδαὶος καὶ τὸ ἔργον του κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1971, σελ. 194 κέ.

1. Ἐ. Γ. Πρῶτο ψ ἄ λ τ η, Ἰγνάτιος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, τόμ. Α', σελ. 221 κέ.

2. Ἐ. Γ. Πρῶτο ψ ἄ λ τ η, Ἰγνάτιος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, τόμ. Α', σελ. 224.

Τὸ διπλωματικὸν ἔργον τῆς ἐν Παρισίοις πατριωτικῆς ὁμάδος ὑπῆρξεν ὠφελιμώτατον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, γενικῶς θεωρούμενον, χάρις εἰς τὴν φήμην καὶ τὰς πολλὰς σχέσεις τοῦ Κοραῆ καὶ τὰς ἱκανότητας τῶν συνεργατῶν του. Ἐκ τῶν δραστηριωτέρων μελῶν τῆς ἐν Παρισίοις ὁμάδος τῶν πατριωτῶν ὑπῆρξεν ὁ Νικόλαος Πίκκολος, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ Κ. Πολυχρονιάδου ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς σύνδεσμοι τοῦ Κοραῆ μετὰ τοῦ πρεσβευτοῦ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Παρισίοις Gallatin, ὅστις ἐπέδειξε θερμότατον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως, παρорμηθεὶς καὶ ὑπὸ τοῦ φίλου του στρατηγοῦ Lafayette. Εἷς τῶν ἐπισκέψεων τῶν οἱ Ἕλληνες ἐκπρόσωποι Πίκκολος καὶ Πολυχρονιάδης ἐνεχείρισαν εἰς τὸν Ἀμερικανὸν πρεσβευτὴν τὴν ἀπὸ 23 Μαρτίου διακήρυξιν τῆς ἐν Καλαμάτα Μεσσηνιακῆς Γερουσίας πρὸς τὸν ἔξω κόσμον, τὴν ὁποίαν ὁ Gallatin ἀπέστειλε πρὸς τὸν προϊστάμενόν του Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν John Quincy Adams, τὸν μετέπειτα Πρόεδρον τῆς Ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας. Παραλλήλως ὁ Κοραῆς ἀπέστειλεν ἀντίγραφον τῆς διακηρύξεως ταύτης πρὸς τὸν φιλέλληνα Ἀμερικανὸν Ἐδουάρδον Everett.

Διὰ τῆς πυκνῆς μετὰ τοῦ Gallatin ἐπαφῆς τῆς, ἡ ὁμὰς τοῦ Κοραῆ ἐτόνωσε τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην τοῦ Ἀμερικανοῦ πρέσβευος, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη θερμὸς φιλέλλην, συνήγορος τῶν Ἑλλήνων παρὰ τῇ κυβερνήσει του. Ἡ καλλιεργηθεῖσα τότε ἐν Ἑλλάδι φήμη περὶ ἐπεμβάσεως τοῦ Ἀμερικανοῦ στόλου ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, εἶχεν ὡς ἀφετηρίαν τὰς πρὸς τὴν Ἀμερικανικὴν Κυβέρνησιν εἰσηγήσεις τοῦ Gallatin ἐπικουρουμένου ὑπὸ τοῦ Lafayette ¹.

Ἀξιοσημεῖωτον δραστηριότητα τῆς ὁμάδος τοῦ Κοραῆ ἀπετέλεσεν ἡ ἀποστολὴ εἰς Λονδῖνον τοῦ Νικ. Πικκόλου κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1821. «Ἐστείλαμεν εἰς Λόνδραν — ἔγραψε τότε ὁ Κοραῆς πρὸς τὸν Νεόφυτον Βάμβαν — τὸν λόγιον Πίκκολον, διὰ νὰ συνομιλήσῃ με τοὺς ἐκεῖ φιλελευθέρους καὶ νὰ ἐξάρῃ ὑπὲρ ἡμῶν τὴν κοινὴν τῶν Βρετανῶν γνώμην, ἥτις δὲν συμφωνεῖ μ' ἐκείνην τῆς Διοικήσεώς των...» ². Δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς τὰς ἐνεργείας τοῦ Πικκόλου ἐν Λονδίῳ, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ ἀποστολὴ του δὲν ὑπῆρξε ματαία ³.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Ν. Πίκκολος, τοῦ ὁποίου τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν συνείδησιν ἀμφισβητοῦν ματαίως οἱ γείτονές

1. Γιάννη Τόζη, Ἑλληνοαμερικανικαὶ ἐπαφαὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. «Ἑλληνικά», τόμ. 14 (1955), σελ. 418 κέ. — Ἀπ. Δασκαλάκη, Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων. Ἀθῆναι 1965, σελ. 460. — Ἱ. Φιλήμορος, Δοκίμιον Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τόμ. Δ', σελ. 22.

2. Ἐπιστολαὶ Ἀδ. Κοραῆ. (Ἐκδ. Δαμαλά), τόμ. Γ', σελ. 666 κέ.

3. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τόμ. Α', σελ. 79.

μας Βούλγαροι διὰ πλῆθους μελετῶν καὶ τόμων, κατῆλθε περὶ τὰ μέσα τοῦ 1822 εἰς Ἑλλάδα, διὰ νὰ προσφέρῃ ὡς πολιτικὸς καὶ μάλιστα ὡς διπλωμάτης τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὸν ἄγωνά ¹. Ἀνεδεῖχθη τότε ἐπίτιμος πολίτης Ὑδρας καὶ ὠρίσθη μετὰ τοῦ Ἀ. Μεταξῶ ἐκπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Βερώνης. Ἀλλὰ ἡ ἀποστολὴ του ἐκείνῃ ἐματαιώθη τελικῶς.

Διπλωματικαὶ Ἐνέργειαι ἐξ Ἑλλάδος. Ὡς ρίψομεν νῦν τὸ βλέμμα εἰς τὸν ἐπαναστατημένον Ἑλληνικὸν χώρον, διὰ νὰ ἱχνηλατήσωμεν τὴν ὑποτυπώδη κατ' ἀρχὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ νὰ ἐπισημάνωμεν ἐν τάχει τὰς ἀξιωματικὰς διπλωματικὰς ἐνεργείας πολιτικῶν τινῶν παραγόντων.

Ἡ πρώτη κατ' οὐσίαν ἐνέργεια τῆς Ἐπαναστάσεως πρὸς τὸν ἔξω κόσμον ἦτο ἡ προκήρυξις τῆς ἐν Καλαμάτᾳ Μεσσηνιακῆς Γερουσίας, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πολιτικὴ ἀρχὴ τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ πρῶτος πολιτειακὸς ὀργανισμὸς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Παρὰ τὸν τοπικὸν χαρακτηρὰ τῆς ἡ Μεσσηνιακῆς Γερουσίας ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπικοινωνήσῃ πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ Ἀνακτοβούλια καὶ νὰ μεταφέρῃ τοὺς ἐθνικοὺς πόθους τῶν Ἑλλήνων ἐνώπιον τῆς διεθνoῦς γνώμης. Διὸ καὶ ἅμα τῇ συστάσει τῆς ἐξαπέλυσε τὴν ἀπὸ 23 Μαΐου 1821 «Προειδοποίησιν εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Αὐλὰς ἐκ μέρους τοῦ φιλογενοῦς ἀρχιστρατήγου τῶν Σαρπιατικῶν στρατευμάτων Πέτρου Μαυρομυχάλη καὶ τῆς Μεσσηνιακῆς Συγκλήτου», διὰ τῆς ὁποίας ἐπεκαλεῖτο τὴν συνδρομὴν ὅλων τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων τῆς Εὐρώπης. «Ἡ Ἑλλάς, ἡ μήτηρ μας, ὑπῆρξεν ἡ ἐστία τῶν φώτων, τὰ ὁποῖα διεχύθησαν εἰς ὅμᾱς· διὰ τοῦτο ἐλπίζομεν εἰς τὴν δραστήριον φιланθρωπίαν σας» ². Ἐπίσημα ἀντίγραφα τῆς διακηρύξεως ταύτης ἐπεδόθησαν εἰς τοὺς ἐν Πάτραις προξένους τῶν ξένων Δυνάμεων, ἐδημοσιεύθη δ' ἐν συνεχείᾳ τὸ κείμενον αὐτῆς εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν καὶ τὸν Ἀμερικανικὸν τύπον.

Ταυτόσημος περίπου πρὸς τὴν «Προειδοποίησιν» τῆς Μεσσηνιακῆς Γερουσίας εἶναι ἡ ἀπὸ 26 Μαρτίου 1821 Δ η λ ο π ο ί η σ ι ς τοῦ Π. Πατρῶν Γερμανοῦ καὶ τῶν προκρίτων τῆς Ἀχαΐας πρὸς τοὺς ἐν Πάτραις προξένους τῶν Χριστιανικῶν Δυνάμεων «... Ἠγέρθημεν διὰ νὰ λάβωμεν τὰ δίκαιά μας καὶ εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι ἅπασαι αἱ Χριστιανικαὶ δυνάμεις θὰ γνωρίσωσι τὴν δικαιοσύνην τοῦ ἀγῶνος μας...» ³.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀρρῦθμων καὶ σπασμωδικῶν πολεμικῶν γεγονότων, ματαιῶς θὰ ἀναζητήσωμεν ἄλλας

1. Ἐ. Γ. Π ρ ω τ ο ψ ἄ λ τ η, Ὁ Νικόλαος Πίκκολος καὶ τὸ ἔργον του. «Ἀθηνᾶ», τόμ. ΞΗ' (1965), σελ. 92 κέ.

2. Ν. Σ π η λ ι ἄ δ ο υ, Ἀπομνημονεύματα..., τόμ. Α', σελ. 63-64.

3. Αὐτόθι, σελ. 60.

πλὴν τῶν ρηθεισῶν πολιτικὰς ἐνεργείας, ἀναγομένας εἰς πρακτικόν τι διάγραμμα ἐξωτερικῶν σχέσεων.

Ἐσημειώθη ὁμως κατὰ τὸ κρίσιμον ἐκεῖνο ἔτος εὐοίωνον γεγονός· ἡ κάθοδος εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα δύο διακεκριμένων πολιτικῶν ἀνδρῶν: τοῦ Θεοδώρου Νέγρη καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Ὁ Νέγρης μάλιστα ἦτο ἐξ ἐπαγγέλματος διπλωμάτης· διορισθεὶς ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἀντιπρέσβυς εἰς Παρισίους, ἐξέκλινε τῆς πρὸς Γαλλίαν πορείας του καὶ ἐνεφανίσθη εἰς Τήνον πρῶτον καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς Ὑδραν, ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς τὴν νῆσον ταύτην, ἥτοι κατὰ Μάϊον τοῦ 1821. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, λαβὼν τὰς εὐλογίας τοῦ ἐν Πίζῃ Ἰγνατίου, εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὁποίου διέμενεν, ἀφίκετο τὴν 21 Ἰουλίου 1821 εἰς Μεσολόγγιον. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς σημειοῦται δυναμικὴ ἢ ἐπέμβασις εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ πράγματα τῆς Νοτίου Ἑλλάδος τῶν Φαναριωτῶν τούτων, αἱ ἰδέαι τῶν ὁποίων, κατὰ τὴν φάσιν ταύτην τοῦ Ἀγῶνος, ἐπεβλήθησαν καὶ ἐκυριάρχησαν¹. Καὶ δικαίως· διότι ἦσαν ἴσως οἱ μόνοι ἐν μέσῳ τῶν ἐντοπίων ἡγετῶν τοῦ Ἀγῶνος οἱ δυνάμενοι νὰ συλλάβουν καὶ νὰ θέσουν ἐπὶ πρακτικῶν βάσεων τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ νέου κράτους, πολιτικὴν σύμμετρον πρὸς τὸ εὐγενέστερον ἰδανικόν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὴν Μεγάλην Ἰδέαν, τῆς ὁποίας ἐκβλάστημα ἦτο ἡ Ἐπανάστασις καὶ ὁ πανεθνικὸς χαρακτήρ της. Ἀμφότεροι εἶχον ἐκτραφῆ ἐντὸς τοῦ πεφωτισμένου κύκλου τῆς Φαναριωτικῆς ἀριστοκρατίας τοῦ Γένους, εἶχον εἰς τὰς φλέβας των τὴν κληρονομίαν τῆς ἀξιοθαυμάστου Βυζαντινῆς Διπλωματίας καὶ διέθετον, πλὴν τῆς ἐξόχου παιδείας των, πλουσίαν πολιτικὴν πείραν καὶ πλήρη γνῶσιν τῶν πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν ζητημάτων τῆς μεταναπολεοντείου Εὐρώπης, πείραν τὴν ὁποίαν ἀπεκόμισαν ἐκ τῆς θητείας των εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα ἐν ταῖς αὐλαῖς Ἑλλήνων ἡγεμόνων τῶν Παραδουναβίων Ἐπαρχιῶν. Ἀλλὰ δὲν συνεπορεύθησαν ἐπὶ πολὺ. Ταχέως ἀνεφύη μεταξὺ των, ὡς καὶ τῶν ἄλλων κατελθόντων εἰς Ἑλλάδα Φαναριωτῶν, δεινὸς ἀνταγωνισμὸς, ὀφειλόμενος εἰς τὴν ἄμετρον φιλοδοξίαν καὶ τὴν φιλοπρωτίαν. «Ἐὰν ὁ Ὑψηλάντης, Καντακουζηνὸς, Μαυροκορδάτος καὶ Νέγρης φιλονεικοῦν περὶ πρωτοκαθεδρίας, διατὶ νὰ μὴν ἔχουν παρομοίας ἀντιποιήσεις ὁ Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης;» ἔγραψεν ἐκ Πίζης ὁ Πολυχρονιάδης πρὸς τὸν Γεώργιον Πραϊδην².

Τὸν περὶ πρωτείων μυστικὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν δύο ἀνδρῶν ἐνίσχυσεν ὁ ἰδιόρρυθμος χαρακτήρ τοῦ Νέγρη, ὁ ὁποῖος ἠρέσκετο, εἴπερ τις

1. N. Jorga, Histoire des états Balcaniques jusqu'à 1924. Paris 1925, σελ. 244. Ὁ Jorga γράφει ὅτι ὁ Θ. Νέγρης ἐγκατέλειψε τὴν θέσιν τοῦ Γραμματέως τῆς ἐν Παρισίοις Τουρκικῆς Πρεσβείας (ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 246).

2. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τόμ. Α', σελ. 83.

ἄλλος, εἰς ὅλας ἐκεῖνας τὰς ἐπιδόσεις, τὰς ὁποίας ἡ κοινὴ γνώμη, οὐχὶ ἀδίκως πάντοτε, θεωρεῖ προσιδιαζούσας εἰς τοὺς Φαναριώτας πολιτικούς. Εἰς τὸν μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν ἀνταγωνισμὸν ὑπερίσχυσεν ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ περὶ τὰ πολιτικὰ ἀσύγκριτος ἐπιδεξιότης τοῦ δαιμονίου Μαυροκορδάτου. Ὁ Νέγρης, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων, ἀπώλεσε πᾶσαν δύναμιν καὶ περιέπεσεν εἰς ἀφάνειαν διὰ τὴν ἀποθάνῃ ἐξ ἀσθενείας τὸ 1824 εἰς Ναύπλιον.

Θ. Νέγρης. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ἀρνηθῶμεν εἰς τὸν Νέγρην οὔτε τὰς ἐξόχους πολιτικὰς καὶ διπλωματικὰς ἱκανότητας, οὔτε τὰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας, καθ' ὃν χρόνον διεχειρίσθη δημοσίαν ἀρχὴν. Ἰδικόν του ἔργον εἶναι ἡ Νομικὴ Διάταξις, ἣτοι τὸ Σύνταγμα τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον ἐψήφισεν ἡ ἐν Σαλόνις συνελθοῦσα συνέλευσις τὴν 15 Νοεμβρίου 1821. Περὶ τοῦ Συντάγματος τούτου, τὸ ὁποῖον, καίτοι ἦτο τοπικόν, περιέκλειε τὰ σπέρματα γενικοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς Ἑλλάδος, ἐγράφησαν πολλὰ καὶ εὐμενῇ ὑπὸ ἡμετέρων καὶ ξένων. Ὁ Πρόλογός του ὑπάρχει ρωμαλέον κήρυγμα ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ συγχρόνως εὐρωπαϊκῆς προβολῆς τῆς Ἑλλάδος: «Ἡ Πατρίς φωνάζει πανταχόθεν, τὸ ὀγληγορώτερον Διοίκησιν νὰ συστήσωμεν... Αὕτη ἔχει νὰ συνδέσῃ καὶ τὰς ἐπαρχίας μας, ὥστε νὰ μορφωθῇ ἔθνος ἑλληνικὸν ἀνεξάρτητον, καὶ νὰ ἡμπορέσῃ νὰ παρρησιασθῇ καὶ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς βασιλεῖς ὀγλήγορα, νὰ ἐκθέσῃ τὰ δίκαιά μας..., νὰ ἐκχύσῃ τοῦ ἱκέτου τὰ δάκρυα, νὰ κινήσῃ τὴν εὐσπλαχνίαν τῶν καὶ νὰ κατορθώσωμεν εὐτακτον βασιλείον νὰ συστήσωμεν, διὰ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἐπερχομένων κἂν γενεῶν τῆς Ἑλλάδος...»¹. Πρὸ οἵσασθίποτε μετὰ τῶν ξένων Δυνάμεων διπλωματικῆς ἐπαφῆς, περιέλαβεν εἰς τὸν τοπικὸν ὀργανισμὸν του: «Ἡ Ἐθνικὴ Βουλὴ... χειροτονεῖ καὶ δέχεται πρέσβεις...»². Ὡς προστεθῇ εἰσέτι, ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἐκ Σαλόνων ἦνοιξε τὸ κεφάλαιον τῆς ἀναζητήσεως ἐθνικῶν δανείων εἰς Εὐρώπην. Διὰ πράξεως ὑπογραφείσης τὴν 23 Νοεμβρίου 1821 ἀπεφασίσθη ἡ σύναψις δανείου ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ εἰς βάρος τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, ἀνετέθη δὲ τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὸν βαρῶνον Θεοχάρην Κεφαλᾶν καὶ τὸν Χρόνιαν Δροσινόν³. Ἀλλὰ βεβαίως, αἱ πρὸς τὴν Εὐρώπην κρούσεις τοῦ Νέγρη, στηριζόμεναι εἰς τὸ κύρος τοῦ Ἀρείου Πάγου μόνον, δηλ. τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς, ἦσαν πρόωφοι, τολμηραί, καταδικασμένοι εἰς ἀποτυχίαν.

Ἡ συνεργασία τῶν δύο Φαναριωτῶν, ἡ ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1821, συνεχίσθη ἐπιτυχῆς κατὰ τὴν Α' ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικῇ Συνέλευ-

1. Ἀ. Ζ. Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Α', σελ. 41.

2. Αὐτόθι, σελ. 50.

3. Αὐτόθι, σελ. 91.

σιν, ἥτις ἐψήφισε τὸ Προσωπικὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος, δυνάμει τοῦ ὁποίου, ὡς ἐσημείωσεν ὁ Σπηλιάδης, «οἱ ὀλιγαρχικοὶ Μαυροκορδάτος καὶ Νέγρης ἀρπάζουσι τὴν καθόλου ἐξουσίαν, τίθενται ὑπεράνω τοῦ Δημ. Ὑψηλάντου καὶ τὸν ἐξοντύνουσι»¹. Ἀμφότεροι ὑπῆρξαν μέλη τῆς δωδεκαμελοῦς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία συνέταξε τὸν Νόμον τῆς Ἐπιδάουρου βοηθουμένη ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος Ἰταλοῦ νομομαθοῦς Βικεντίου Gallina. Εἰς εἰσῆγησιν τούτων ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ὀφείλεται ἡ κατάργησις τοῦ Φοίνικος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ὡς ἔθνικοῦ συμβόλου καὶ ἡ ἀντικατάστασίς του διὰ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς². Ἐπεδίωξαν προφανῶς διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης νὰ ἐμφανίσουν τὴν νέαν Ἑλλάδα ὡς ἀποδοκιμάζουσαν ἐπισήμως τὰς συνωμοτικὰς ἐταιρείας καὶ τὰς ἀνατρεπτικὰς ὁργανώσεις, τὰς ὁποίας ἀπηχθάνετο ἡ διοικοῦσα Εὐρώπη.

Κατὰ τὸ Σύνταγμα ἐκεῖνο ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὸ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μαυροκορδάτου Ἐκτελεστικὸν Σῶμα, τὸ ὁποῖον ἱδρύσε τὰ ὀκτῶ Ὑπουργεῖα, ἐτοποθέτησε δὲ ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ πρώτου καὶ σπουδαιότερου προφανῶς ἐξ αὐτῶν, τοῦ «Μινιστερίου τοῦ Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἐπικρατείας καὶ τῶν ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων», τὸν Θεόδωρον Νέγρην. Οὗτος, τὴν ἐπομένην τοῦ διορισμοῦ του, ἐδημοσίευσε προκήρυξιν ἀπὸ 16 Ἰανουαρίου 1822 ἐξ Ἐπιδάουρου, διὰ τῆς ὁποίας προσεκάλει τοὺς ἐπιθυμοῦντας Ἑλληνας καὶ ἄλλοεθνεῖς νὰ παρουσιασθοῦν καὶ νὰ ὑποβάλουν αἰτήσεις προσλήψεως τῶν εἰς τὸ Μινιστέριον τῶν ξένων ὑποθέσεων, τὸ ὁποῖον «ἔχει χρεῖαν πολλῶν ὑπαλλήλων τόσον διὰ τὰ γραφεῖα του, ὅσον καὶ διὰ τὰ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος διπλωματικά ὑπουργήματα»³.

Ἡ ἱδρυσις Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν ἐξένισε πολλοὺς Ἑλληνας τοῦ Ἐξωτερικοῦ καὶ φίλους τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως ἐξέπληξεν ὁ πομπώδης τίτλος, τὸν ὁποῖον ἐπεφύλαξε δι' ἑαυτὸν ὁ Νέγρης: «Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῶν Μινιστρῶν», τὸν ὁποῖον ἐχλεύαζον οἱ ξένοι⁴.

Ἐξ Ἐπιδάουρου ἡ κεντρικὴ Κυβέρνησις μετεστάθμευσεν εἰς Κόρινθον, ἐκεῖθεν δὲ ὁ Νέγρης, ἀφοῦ προσέλαβεν ὡς Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου του τὸν Gallina, προέβη κατ' ἐντολὴν τῆς κυβερνήσεως εἰς διπλωματικὰς τινὰς ἐνεργείας πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι προξένους τῶν ξένων κρατῶν. Δι' ἐγκυκλίων του ἀπὸ 4 Μαΐου 1822 ἐπεδίωξε νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τοὺς προξένους τούτους τὴν ψήφισιν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τοῦ Ὁργανικοῦ Νόμου, ἀντίτυπα τοῦ ὁποίου ἀπέστειλε πρὸς διανομήν, τὴν ἐγκαθι-

1. Ν. Σπηλιάδου, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Α', σελ. 272.

2. Αὐτόθι, σελ. 272.

3. Δημ. Πετρακάκου, Κοινοβουλευτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Α', Ἀθήναι 1935, σελ. 278.

4. Έ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἰγνάτιος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, τόμ. Α', σελ. 185.

δρυσιν τῆς νέας κυβερνήσεως, ἡ ὁποία θὰ ἐσέβeto τὰ συμφέροντα τῶν ξένων, ὡς ἐπίσης καὶ τὰς κατεχομένας ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ περιοχάς, ἐφ' ὧν ἡ κυβέρνησις εἶχε κηρύξει προσφάτως (13 Μαρτίου 1822) θαλάσσιον ἀποκλεισμόν¹.

Βασιλεὺς. Ἐπὶ ἐνὸς βασικοῦ πολιτειακοῦ θέματος, στενωδῶς συνδεομένου πρὸς τὰς ξένας Αὐλάς, εἶναι βέβαιον ὅτι συνέπιπτον ἀπολύτως αἱ ἀντιλήψεις τοῦ τε Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Νέγρη: Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς Βασιλείας ἐν Ἑλλάδι. Ἀμφότεροι προέβησαν εἰς πολλὰς, μυστικὰς κατὰ τὸ πλεῖστον ἐνεργείας, ἐπιδιώκοντες τὴν πρόσκλησιν ξένου τινὸς πρίγκηπος ὡς συνταγματικοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Ἦδη εἰς τὴν Νομικὴν Διάταξιν τῶν Σαλόνων καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ Ἐθνικῆς Βουλῆς, ὁ Νέγρης ἐσημείωσεν, ὅτι αὕτη «εἶναι ὁ τοποτηρητὴς τοῦ ἐσομένου βασιλέως, τὸν ὁποῖον ἡ Ἑλλάς ἔχει νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν Χριστιανικὴν Εὐρώπην, καὶ τὸν ὁποῖον, ἀφοῦ καθυποβάλῃ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς νόμους... ἔχει νὰ ἀναγνωρίξῃ μονάρχην τῆς»².

Ἐνωρίτερον ἐξέθεσε τὰς ἀπόψεις του ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦτου ὁ Μαυροκορδάτος, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἀπὸ 17 Ἰουλίου 1821 ὑπομνήματος τοῦ Καποδίστρια, ὁ ὁποῖος κατακρίνων τὴν πληθὺν τῶν ἀρχηγῶν ἐν τῇ ἐπαναστατημένῃ Ἑλλάδι, συνεβούλευσε τὴν ἀνάδειξιν ἐνὸς μόνου ἀρχηγοῦ³. Σχολιάζων τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ἔχων ὑπ' ὄψιν του, ὅτι ἡ Ἑλλάς — κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Σπ. Τρικούπη — «ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐβασίλειζεν ὅλην»⁴, προτείνει ὡς κατάλληλον ἡγεμόνα, ἐφ' ὅσον ἤθελε κληθῇ ξένος εἰς τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἑθνους, τὸν Εὐγένιον Μπωαρναί, πρίγκηπα τοῦ Λάνχτεμπεργ, ὅστις ἐτιμᾶτο ὑπὸ πάσης τῆς Εὐρώπης διὰ τὸν χαρακτήρα του καὶ τὰς ἀρετάς του, συνεδέετο δὲ διὰ κηδεστίας μετὰ τῆς Ρωσικῆς Αὐλῆς. Τοῦτον ἐπεθύμει, ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ὁ Μαυροκορδάτος ὡς ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος, διὸ καὶ ἀπέστειλεν εἰς Βαυαρίαν λήγοντος τοῦ 1823 τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρόν του Γερμανὸν φιλέλληνα Ἐδουάρδον Ράινεκ, διὰ νὰ βολεδοσκοπήσῃ τὸν πρίγκηπα τοῦτον. Ἀλλ' ἀφικόμενος εἰς Μόναχον ὁ Ράινεκ εὗρε τὸν Εὐγένιον νεκρόν⁵.

1. Δημ. Πετρακάκου, Κοινοβουλευτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Α', σελ. 281-287.

2. Ἀ. Ζ. Μάμουκα, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. Α', σελ. 50 κέ.

3. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ὑπομνήματα συναφῇ Ἰγνατίου μητροπολίτου Οὐγροβλαχίας καὶ Ἰω. Καποδιστρίου περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλλάδος (1821). «Ἀθηνᾶ», τόμ. Ξ (1956), σελ. 165.

4. Σ. Τρικούπη, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐκδ. γ', τόμ. Γ', σελ. 193.

5. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ὑπομνήματα συναφῇ..., σελ. 181.

Ἀρχομένου τοῦ 1823, ὑπὸ τὴν ἐντεινομένην πίεσιν τῶν ἐσωτερικῶν δυσχερειῶν, ἡ Διοίκησις, ἐν ἀπουσίᾳ μάλιστα τοῦ προέδρου Μαυροκορδάτου, ὅστις ὑπερησπίζετο τὸ Μεσολόγγι, προήλθεν εἰς ἐπισημοτέραν ἐκδήλωσιν τῶν πολιτειακῶν τῆς ἀντιλήψεων. Λαβοῦσα ἀφορμὴν ἐκ προτάσεων ὁμογενῶν τινῶν ἐκ Τεργέστης, συνέταξεν ἔγγραφα φέροντα τὰς ὑπογραφὰς τοῦ Θ. Νέγρη καὶ τοῦ Ἱ. Κωλέττη, διὰ τῶν ὁποίων ἐκαλεῖτο εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἱερώνυμος Βοναπάρτης, διευπώθησαν δὲ καὶ οἱ «Ὅροι μὲ τοὺς ὁποίους ἐγκρίνεται νὰ βασιλεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἱερώνυμος, ὑπὸ τὸ ὄνομα πρίγκηπος Μονφόρτου ἀναγνωριζόμενος σήμερον». Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ ἐνέργεια ἐκείνη δὲν ἐγένετο ὅφ' ὅλων δεκτὴ καὶ ἀπερρίφθη παρὰ τὸν ζῆλον τοῦ Νέγρη, ὅστις γράφων πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον εἰς Μεσολόγγιον τὴν 8 Ἰανουαρίου 1823 ἐτόνιζεν: «Εἶναι ἀνάγκη νὰ παγιώσωμεν τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν μας, ὅπερ διὰ τῆς βασιλείας κατορθοῦται. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπιμεληθῶμεν, διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν ἐπὶ κεφαλῆς τὰς κατάρας καὶ τὸ ἀνάθεμα τῶν ἐπερχομένων γενεῶν. Οἱ δύο μας εἴμεθα βεβαίως σύμφωνοι εἰς τοῦτο, καθὼς καὶ οἱ κ.κ. Ζαήμης, Λόντος, Δεληγιάννης καὶ Πέγης ἔπεται...»¹. Εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι εἰς τὴν τοιαύτην λύσιν τοῦ βασιλικοῦ ζητήματος ἀντέδρασεν ἀφανῶς ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ φίλοι του.

Σημειωτέον ὅτι πρὶν ἔτι λησμονηθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Ἱερωνύμου Βοναπάρτου, ἐρρίφθη εἰς τὸ μέσον καὶ δὴ θορυβῶδῶς ὑπὸ γαλλικῶν κύκλων προσκειμένων εἰς τὸν Οἶκον τῶν Ὁρλεανιδῶν ἡ ὑποψηφιότης τοῦ δουκὸς τοῦ Νεμούρ, δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ πρίγκηπος Λουδοβίκου Φιλίππου, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος.

Ἐξηκολούθησαν δὲ καὶ βραδύτερον αἱ διαβουλεύσεις πρὸς ἐξεύρεσιν βασιλέως ἐκ Πορτογαλίας, Σουηδίας καὶ ἀλλαχόθεν, ἄντοι ὅμως καὶ παρασκηναϊκὰ μᾶλλον, μέχρι πέρατος τοῦ Ἀγῶνος².

Ἰκέται. Ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν διπλωματικῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἐπαναστάσεως περιλαμβάνεται καὶ τὸ θέμα τῆς ἀποστολῆς ἐμπίστων προσώπων εἰς Εὐρώπην, τῶν ὀνομασθέντων «ίκετῶν», εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετίθετο ποικίλον ἔργον: ἐπαφαὶ μετὰ ξένων κυβερνήσεων, καλλιέργεια τῆς κοινῆς γνώμης ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ κυρίως ἡ διὰ δανείων ἐξεύρεσις χρημάτων, ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν ὁποίων ὑπέφερε δεινῶς ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκησις. Καὶ ὡς ἔμπνευσις καὶ ὡς ἐκτέλεισις ἡ ἀποστολὴ ἰκετῶν δέον ν' ἀποδοθῇ κατὰ κύριον λόγον εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, κατὰ δεύτερον δὲ εἰς τὸν Νέγρη, μολοντί ἡ προσωποποιία «ίκετης» ἐνθυμίζει μᾶλλον τοὺς φραστικούς τρόπους τοῦ Νέγρη.

1. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τόμ. Γ', σελ. 44 κέ.

2. Κ. Ν. Ράδου, Περὶ τοῦ στέμματος τῆς Ἑλλάδος. «Παρνασσός», ἔτος 13 (1917), σελ. 35 - 122. — Πρβλ. Éd. Driault, Histoire Diplomatique de la Grèce, I, 287 κέ.

Πυκνὴ ἀποστολὴ ἱκετῶν ἐσημειώθη κατὰ τὸ 1922, ἀφ' ἧς ὁ Μαυροκορδάτος ἀνέλαβε τὴν προεδρίαν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ¹. Ἀναφέρω προχείρως τὸν ἐξ Ἠπειροῦ ἱατρὸν Ἰωάννην Τσιαπραζλίην, ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Πάπα², τὸν Μιχαήλ Γ. Σχινᾶν, ἀποσταλέντα εἰς Ἱταλίαν καὶ Βυρτεμβέργην³, τὸν Ἀνδρέαν Λουριώτην, ἀποσταλέντα εἰς Ἱταλίαν, Ἰσπανίαν καὶ ἀλλαχοῦ⁴, τὸν ἐξ Ἀνδρου Σταμάτην Ψωμᾶν, ἀποσταλέντα μὲ πολιτικὴν ἀποστολὴν εἰς Ρωσίαν, ἀλλὰ μὴ δυνηθέντα νὰ φθάσῃ ποτὲ διότι παρημποδίσθη εἰς Ἀγκῶνα ὑπὸ τῶν ἀρχῶν⁵, τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν καὶ τὸν Φίλιππον Jourdain, οἱ ὅποιοι ἀπεστάλησαν εἰς Ἱταλίαν, διὰ νὰ ἐκθέσουν τὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδος πρὸ τοῦ Συνεδρίου τῆς Βερώνης, ἀλλ' οὐδέποτε ἔφθασαν, διότι παρημποδίσθησαν ὑπὸ τῶν παπικῶν ἀρχῶν ἐν Ἀγκῶνι, τὸν Π. Πατρῶν Γερμανὸν καὶ τὸν Γεώργιον Μαυρομιχάλην, οἱ ὅποιοι ἀπεστάλησαν μὲ ἐμπιστευτικὴν ἀποστολὴν εἰς Βατικανόν, ἀλλ' οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐπέτυχον⁶ καὶ εἴ τινα ἄλλον. Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἱκετῶν δὲν συμπεριλαμβάνεται βεβαίως ἡ εἰς Λονδίνον ἀποσταλεῖσα ἐπιτροπὴ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1823 ἐκ τῶν Ἀνδρέου Λουριώτου καὶ Ἰωάννου Ὀρλάνδου, εἴτα δὲ καὶ τοῦ Ἰωάννου Ζαΐμη, ἥτις τῇ βοηθείᾳ τοῦ Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου τοῦ Λονδίνου (Greek Committee) διεπραγματεύθη ἐπιτυχῶς τὰ δύο ἀγγλικά πρὸς τὴν Ἑλλάδα δάνεια (1824 - 1825).

Ἄ. Μαυροκορδάτος. Θὰ ὁλοκληρώσω τὴν ἐπισκόπησιν τῶν ἐλλήνων διπλωματικῶν ἐνεργειῶν, ἐκθέτων διὰ βραχυτάτων τὸ ἔργον τοῦ Μαυροκορδάτου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἴσως ὁ μόνος ἐν Ἑλλάδι πολιτικὸς ἀνὴρ, ὅστις εἶχε γενικὴν καὶ πλήρη ἀντίληψιν τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν προβλημάτων τῆς ἐπαναστατημένης χώρας. Κυριωτέρα πηγὴ διὰ τὸ ἔργον του ὑπάρχει αὐτὸ τοῦτο τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Μαυροκορδάτου, τὸ ὁποῖον ἐκδίδω ἀπὸ ἐτῶν τινῶν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1820, διατρίβων ἐν Πίζῃ, συνέγραψε μελέτην περὶ Τουρκίας καὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «*Coup d'oeil sur la Turquie*», τὴν ὁποίαν ἐφάνησαν ἐπιδοκιμάζοντες ὁ τε Μέττερνιχ καὶ ὁ Gentz, ἐδημοσίευσεν δὲ ὁ Prokesch - Osten εἰς τὸν τρίτον τόμον τῆς περὶ Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἱστορίας του⁷.

Κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα ὁ Μαυροκορδάτος, συνεκρότησε περὶ αὐτὸν

1. Π. Πατρῶν Γερμανοῦ, Ἀπομνημονεύματα, ἐκδ. α', σελ. 107.

2. Αὐτόθι, σελ. 123.

3. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τόμ. Α', σελ. 262, σημ. 2.

4. Αὐτόθι, σελ. 259 - 269.

5. Αὐτόθι, σελ. 263, σημ. 1.

6. Ν. Σπηλιόδου, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Α', σελ. 503 κέ.

7. Beilagen, Band 1, 1 - 54.

ἀληθὲς ἐπιτελεῖον ἐκ νέων ἐξόχου μορφώσεως καὶ εὐρωπαϊκῶν σπουδῶν, οἱ ὅποιοι ὑπὲρῆσαν ὑπὸ τὴν σκιάν του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος. Ὁ Γεώργιος Πραϊδῆς, ὁ Ἀνδρέας καὶ Νικόλαος Λουριῶται, ὁ Ἀναστάσιος Πολυζωίδης, ὁ Ι. Ν. Παπαδάκης, ὁ Λιβέριος Λιβερόπουλος, ὁ Κ. Πολυχρονιαδῆς καὶ ἄλλοι τινὲς ὑπῆρξαν οἱ ἐμπιστοι συνεργάται του εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων τῆς Ἐπαναστάσεως.

Μετὰ τὴν ὀργάνωσιν ἐν Μεσολογγίῳ τῆς Γερουσίας τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, εἰργάσθη δραστηρίως διὰ τὴν συγκρότησιν κεντρικῆς κυβερνήσεως, ἐκπροσωπούσης τὸ Ἔθνος. Ἡ Α' ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικῇ Συνέλευσις ὑπῆρξεν ὁ θρίαμβος τοῦ Μαυροκορδάτου, διότι ἐκυριάρχησεν ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ πεδίου καὶ ἀπέβη ἡ πρώτη πολιτικὴ προσωπικότης τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος, ἐκλεγείς πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Πέντε μῆνας μόνον μετὰ τὴν καθοδὸν του εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὑπατον ἀξίωμα τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας καὶ ἀνέλαβεν ὑπευθύνως τὴν διαχείρισιν τῶν τυχόν τοῦ Ἔθνους. Πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι ἡ ἀνοδὸς του ἦτο ἐκπληκτικὴ. Ἐκτιμήσας ὀρθῶς τὰς πολιτικὰς ροπάς, αἱ ὁποῖαι συνεκρούοντο καὶ δολιχοδρομήσας ἐπιδεξίως μεταξὺ αὐτῶν, ἐπέτυχε νὰ ὀδηγήσῃ τὴν ἀκέφαλον Ἐπανάστασιν εἰς τὸν ὀρθὸν πολιτικὸν δρόμον καὶ νὰ ὑπαγάγῃ αὐτὴν εἰς κεντρικὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία ν' ἀντιμετωπίσῃ στοιχειωδῶς τὰ προβλήματα τοῦ Ἀγῶνος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὰς Εὐρωπαϊκάς Κυβερνήσεις τὴν πρώτην ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ Ἐπανάστασις δὲν ἦτο ἀνατρεπτικὴ τῶν καθεστώτων, ἀλλ' ἔθνικὴ καὶ ἀπελευθερωτικὴ.

Ὁ μελετῶν τὰς πηγὰς τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀγῶνος, ἀβιάστως καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1822 ὁ Μαυροκορδάτος ἀπέβη ὁ πολιτικὸς καὶ διπλωματικὸς νοῦς τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐπὶ μικρὸν μόνον χρόνον εἶχεν εἰς χεῖράς του ἐπαρκὴ ἐξουσίαν. Τὸν πλεῖστον χρόνον τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο κατὰ τοὺς κρατικούς τύπους δευτερεύων παράγων ἢ καὶ ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας. Ἀλλ' εἴτε ἐν τῇ ἐξουσίᾳ εὐρισκόμενος καὶ ἀντιμετωπίζων σφοδράν, ἐνίοτε βάνανσον ἀντιπολίτευσιν, εἴτε ἐκτὸς τῆς ἀρχῆς, δὲν ἔπαυσεν οὐδὲ στιγμὴν ἀσχολούμενος ἐνεργῶς εἰς τὰ δημόσια πράγματα. «... Ὅσον ἔχω δύο ποδάρια καὶ δύο χέρια, θέλω πολεμεῖ κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ὅσον ἔχω στόμα, θέλω ὁμιλεῖ τῆς πατρίδος τὰ συμφέροντα. Ὅσον ἔχω κονδύλι, θέλω γράφει ὅσα τὸ χρέος μου μοῦ ὑπαγορεύει», ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀνδρέαν Λουριώτην τὸν Ἰούλιον τοῦ 1823¹. Τὸ στάδιον εἰς τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν διέπρεπεν, ἦτο ἐκεῖνο τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν διπλωματικῶν ἐπιχειρήσεων.

Πρὸς ἐπιτυχὴ διεξαγωγὴν τοῦ διπλωματικοῦ ἀγῶνος ἐπεξήτησε πολλὰ-

1. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τόμ. Γ', σελ. 412 - 413.

κис νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἑλληνικὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, ἡ ὁποία ἐστερεῖτο διπλωματικῆς δεξιότητος καὶ πείρας, δι' ἐμπείρων Εὐρωπαίων πολιτικῶν καὶ διπλωματῶν, τοὺς ὁποίους ἐπέλεγε μεταξὺ τῶν κατερχομένων εἰς Ἑλλάδα φιλελλήνων. Ἰδοὺ χαρακτηριστικὰ τινὰ περιστατικά:

Ὅτε κατ' Αὐγουστον τοῦ 1824 ἦλθεν εἰς Μεσολόγγιον ὁ ἐκ Δρέσδης νομικὸς καὶ διπλωμάτης Αὐγουστος - Ἑρρίκος Meisel, ὁ Μαυροκορδάτος ἐπεσήμανε τὰ ἰδιάζοντα προσόντα του καὶ δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἐν Μεσολογγίῳ ἐκπρόσωπόν του Γεώργιον Πραϊδὴν ἀπὸ 6 Σεπτεμβρίου 1824 συνεβούλευσε τὴν χρησιμοποίησίν του μετὰ σχετικὴν ἐρευναν.

«Σὲ περικλείω τὸ ὁποῖον προλαβόντως ἔλαβον γράμμα τοῦ Μείζελ¹ καὶ τὴν ἀπάντησίν μου πρὸς αὐτόν· βλέπεις τὸ πρόβλημά του, βλέπεις ὅτι τὸ ἀποδέχομαι καθόσον ἀφορᾷ τὸ γενικόν, τὸ νὰ δουλεύσῃ δηλαδὴ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν στέλλω διὰ <νὰ> λάβῃ μίαν ὁμιλίαν μετὰ τὴν εὐγενεῖαν σου.

Ἰδοὺ ὁ λόγος τοῦτου μου τοῦ προβλήματος.

Καθόσον ἐγνώρισα τοῦτον τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἐδῶ ὁμιλίαν μου μετὰ αὐτόν καὶ καθόσον πληροφοροῦμαι ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ συγγράμματος του, βλέπω ὅτι ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει καλὰ τὴν Διπλωματικὴν καὶ ἡμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ μεγάλως εἰς τὸν κλάδον τῶν ἐξωτερικῶν ἀνταποκρίσεων μας· θέλει χρησιμεύσει ὅμως εὐρισκόμενος εἰς τὸ κέντρον, ὅπου ἡμπορεῖ νὰ εὕρῃ ὕλην ἀξίαν τῆς ἰκανότητός του, ἐπειδὴ ἐδῶ ὁ κύκλος τῶν ἐξωτερικῶν μας σχέσεων εἶναι πολὺ στενός. Τὸν θεωρῶ λοιπὸν ἀναγκαιότερον καὶ χρησιμότερον παρὰ τῷ Γεν. Γραμματεῖ τῆς Διοικήσεως, ὅπου θαυμάσιως ἡμπορεῖ νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κλάδου τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ὅχι παρ' ἐμοὶ ἐδῶ, καθὼς τὸ προβάλλει. Τοῦτο ἐπιθυμῶ νὰ τὸν δώσῃς νὰ ἐννοήσῃ μετὰ τὸν πλέον εὐμορφον τρόπον καὶ νὰ τὸν εἰπῇ ὅτι εἶμαι ἔτοιμος νὰ τὸν δώσω τὰ ἀναγκαῖα συστατικά, ἐὰν ἀποφασίσῃ νὰ μεταβῇ ἐκεῖ. Ἐὰν πάλιν ἀποφασίσῃ νὰ μείνῃ ἐδῶ, τότε χρησιμότερος θέλει σᾶς εἶσθαι εἰς τὸ Μισολόγγι παρὰ εἰς ἐμὲ ἐδῶ, ἔχοντα ὀλίγην ἀνταπόκρισιν. Ἐὰν θελήσῃ, ἀφοῦ ὁμιλήσῃ μετὰ τῆς εὐγενείας σου, ἡμπορεῖ νὰ ἐλθῇ καὶ ἐδῶ, διὰ νὰ ὁμιλήσωμεν μαζί. Τὸ νὰ δοκιμάσωμεν βαθμὴδὸν τὸν ἄνθρωπον, μ' ὅλον ὅτι μ' ἔφερε πολλὰ καλὰ συστατικά, εἶναι ἔργον φρονήσεως· ὅτι ὅμως ἔχει μεγάλην ἰκανότητα, τοῦτο εἶναι πλέον παρὰ βέβαιον...»².

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας συνέστησε τὸν Γερμανὸν Φιλέλληνα δι' ἐπιστολῆς

1. August Heinrich Meisel, διδάκτωρ τοῦ Δικαίου, ἐκ Δρέσδης. Διετέλεσε μυστικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Βερολίῳ καὶ ἔπειτα ἐν Μαδρίτῃ πρεσβείας τῆς Σαξωνίας. Κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα τὸν Αὐγουστον τοῦ 1824. Ἀσθενήσας ἀπέθανεν ἐν Μεσολογγίῳ τὴν 7 Ὀκτωβρίου 1824. Ὁ Treiber εἰς τὰς Ἀναμνήσεις του ἀναφέρει ὡς ἡμέραν θανάτου του τὴν 22 Ὀκτωβρίου.

2. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τόμ. Δ', ἀριθ. 1875 (Α.Μ. 2011).

πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Γεώργιον Κουντουριώτην καὶ προέτεινε τὴν πρόσληψίν του εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Μετὰ δ' ὅμως τὸν αἰφνίδιον θάνατον τοῦ Meisel, ἐπελθόντα τὴν 7 Ὀκτωβρίου 1824 ἐν Μεσολογγίῳ, ὁ Μαυροκορδάτος ἀποβλέπων εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως διὰ προσώπων ἐμπείρων τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς διπλωματίας, συνέστησεν εἰς τὸν Κουντουριώτην νὰ προσλάβῃ ὡς σύμβουλον τῆς κυβερνήσεως τὸν διαπρεπῆ Ἰταλὸν νομικὸν καὶ Φιλέλληνα κόμητα Πάλμαν¹, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἶχε κατέλθει ἐξ Ἀγγλίας εἰς Ἑλλάδα καὶ διέτριβεν ἐν Ναυπλίῳ. Εἰς ἐπιστολὴν του ἀπὸ 17 Ὀκτωβρίου 1824 ἐκ Χρυσοβίτζης Ξηρομέρου πρὸς τὸν Γ. Κουντουριώτην ἐσημεῖον τὰ ἑξῆς: «... Ὁ Μείζελ, τὸν ὁποῖον συνέστησα προλαβόντως εἰς τὴν Διοίκησιν καὶ ὁ ὁποῖος ἠθελε χρησιμεῦσαι πολὺ εἰς τὰ ἐξωτερικά, ἀπέθανεν ἀπὸ ἀποπληξίαν. Στοχάζομαι ἀναγκαῖον νὰ κρατήσετε αὐτοῦ τὸν κόμητα Πάλμαν, ἄνθρωπον ὡς ἀκούω μὲ πολλὰς γνώσεις, ἐπειδὴ μὲ τὸν ἐρχομόν μου αὐτοῦ θέλει χρησιμεῦσαι μεγάλως ἓνα τέτοιος ἄνθρωπος, ἐὰν ὁ σκοπὸς εἶναι καθὼς νομίζω νὰ λάβωμεν σχέσεις οὐσιώδεις μὲ τὰς ξένας αὐτάς...».

Ἀπαυδῆσας ἐκ τῶν δυσχερειῶν τῆς διοικήσεως τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος καὶ προετοιμαζόμενος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Μεσολόγγιον καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἔδραν τῆς Διοικήσεως, εἰς Ναύπλιον, ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐκεῖ φίλους του βουλευτὰς Σπ. Τρικούπην καὶ Λιβέριον Λιβερόπουλον τὴν 21 Σεπτεμβρίου 1824: «... Ἄν μὲ ἀγαπᾶτε, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ συμφέροντος τῇ πατρίδι, νὰ συνεργήσετε τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τοῦτο, καὶ πρὸ πάντων νὰ πείσετε τὸν Πρόεδρον, μαζί μὲ τὸν ὁποῖον ἔχω εὐχαρίστησιν νὰ εἶμαι πάντοτε καὶ νὰ συνεργῶ οὐσιωδῶς εἰς ὅσα ἀφοροῦν τὰς μετὰ τῶν ἔξω σχέσεις τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔργον γνωρίζω ὅτι δὲν ἔχει κατὰ τὸ παρὸν τὸν συμβοηθοῦντα»².

1. Conte Alerino Palma di Censola, Ἰταλὸς πολιτικός. Ἐγεννήθη ἐν Rivarolo Canarese τὸ 1776 καὶ ἀπέθανεν ἐν Πειραιεὶ τὴν 6 Φεβρουαρίου 1851. Ὑπῆρξε διαπρεπὴς νομικός. Τὸ 1794 ὑπεχρεώθη διὰ πολιτικοὺς λόγους νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Γαλλίαν ὅπου κατετάχθη εἰς τὸ στράτευμα ὡς ἀξιωματικός. Ἐπιστρέψας εἰς Ἰταλίαν ἀνεμείχθη εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Πεδεμοντίου (1821). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπανάστασεως ἐκείνης μετέβη εἰς Ἰσπανίαν, ἐνθα ἐπολέμησεν εἰς τὰς τάξεις τῶν συνταγματικῶν. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Λονδίνον καὶ μετέσχε τοῦ Κομιτάτου πρὸς βοήθειαν τῶν Ἰταλῶν καὶ Ἰσπανῶν προσφύγων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κομιτάτου. Τὸ 1824 κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα. Ἐπιστρέψας εἰς Ἀγγλίαν ἐδημοσίευσε κατὰ παράκλησιν τοῦ Γ. Κάννινγκ τὴν διατριβὴν «Greece vindicated in two letters». Τὸ 1827 ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα. Ὁ Καποδίστριας ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν ὀργάνωσιν τῶν δικαστηρίων. Ἐπὶ Ὁθωνος διωρίσθη μέλος τοῦ Ἐφετερίου, εἰτα δέ, τὸ 1840, πρόεδρος τοῦ Ἐμπορδικείου Σύρου. Συνέγραψεν, ἐκτός τοῦ προαναφερθέντος πονήματος: α') Ἐλευθέρα καὶ ἀμερόληπτος ἐξέτασις τῆς ἐν ἰσχύϊ Πολ. Δικονομίας τοῦ 1834 ἔτους (ἐν Ἑρμουπόλει 1840) καὶ β') Οἰνολογικὴ συλλογὴ (Ἀθήναι 1843).

2. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τόμ. Δ', ἀρ. 1926 (Α.Μ. 2170).

Εἶναι δυσχερές, ἂν μὴ ἀδύνατον, νὰ ἐκθέσω, ἔστω καὶ κεφαλαιωδῶς, εἰς τὰ πλαίσια τῆς μελέτης ταύτης τὸ σύνολον τῶν πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μαυροκορδάτου τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος. Θὰ ἐπιχειρήσω ὅμως νὰ θίξω ἐν πάσῃ συντομίᾳ τὰς σπουδαιότερας τῶν διπλωματικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὰς ὁποίας πρωτηγωνίστησεν οὗτος ἢ ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος.

Ἴδού τινες τῶν σπουδαιότερων ὑπηρεσιῶν του:

1. Ὁ Μαυροκορδάτος συνέβαλε περισσότερον παντὸς ἄλλου νὰ εἰσαγάγῃ καὶ νὰ ἐγκαταστοιχειώσῃ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τὸ Εὐρωπαϊκὸν στοιχεῖον παραπλευρῶς τοῦ αὐτόχθονος. Ὑπῆρξεν ἡ γέφυρα, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλάς τοῦ 21 ἤρχισε νὰ ἐνώνεται πρὸς τὴν πεπολιτισμένην Εὐρώπην¹.
2. Ὑπῆρξεν ὁ μαγνήτης περὶ τὸν ὁποῖον συνεκεντρώθησαν ὄχι μόνον οἱ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐλθόντες πεπαιδευμένοι Ἕλληνες μετὰ τῶν ὁποίων ἠγήθη τοῦ ξενικοῦ λεγομένου κόμματος, ἀλλὰ καὶ πάντες σχεδὸν οἱ Φιλέλληνες, οἱ ὅποιοι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ πρίγκηπος Μαυροκορδάτου ἐβλεπον τὸν ἡγέτην τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ὡς ἔλεγεν ὁ Stanhope, κατεῖχεν ὅσον οὐδεὶς ἄλλος ἐν Ἑλλάδι τὸ σπάνιον τάλαντον νὰ κερδίζῃ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων².
3. Διὰ τοῦ Συντάγματος τῆς Ἐπιδαύρου, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος συντάκτης, εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ νεωτεριστικὸν συνταγματικὸν πολίτευμα, καὶ ἐτάχθη ἐξ ἀρχῆς ὑπὲρ τῆς προσκλήσεως βασιλέως ἱκανοῦ νὰ κυβερνήσῃ δυσήνιον λαὸν καὶ νὰ γεφυρώσῃ τὰς ἀντιθέσεις τῶν ἡγετῶν του.
4. Κατὰ τὸ β' ἡμῖς τοῦ 1821, ὡς ἡγέτης τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος ἐπεχείρησε νὰ προσεταιρισθῇ ἰσχυρὸν σῶμα Τουρκαλβανῶν, συμπολεμούντων μετὰ τὸν Σουλιωτῶν ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ νὰ τὸ στρέψῃ ὀριστικῶς κατὰ τοῦ Σουλτάνου. Ἡ προσπάθειά του ἐκείνη ἐπέτυχε κατ' ἀρχὴν, ὑπεγράφη δὲ καὶ σχετικὴ συμφωνία ὑπὸ τῆς ἐν Πέτῃ Ἑλληνοαλβανικῆς συνελεύσεως περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου 1821³. Ἀλλὰ ἡ Ἑλληνοαλβανικὴ συνεργασία ἐπ' ὀλίγον μόνον διετερήθη, ἕως ὅτου οἱ Ἀλβανοὶ ἀντελήφθησαν τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα τῆς Ἐπαναστάσεως⁴.

1. E. Yemeniz, Alexandre Maurocordato d'après les documents inédits. Paris 1866, σελ. 6.

2. Alex. A. Stourdja, L'Europe Orientale et le rôle historique des Maurocordato. Paris 1913, σελ. 308.

3. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τόμ. Α', σελ. 75 κέ.

4. Ἱ. Φιλῆμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τόμ. Δ', σελ. 297. — Isabert, L'Indépendance Grecque et l'Europe. Paris 1900, σελ. 86.

5. Θὰ φανῇ ἴσως παράδοξος, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀληθὲς εἰς πρῶτου μεγέθους διπλωματικὸς ἐλιγμὸς τοῦ Μαυροκορδάτου. Κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1822 ἐκάλεσεν εἰς Κόρινθον δι' ἐμπίστου ἀπεσταλμένου τὸν καθολικὸν ἐπίσκοπον Νάξου Ἀνδρέαν Veggeti, διὰ νὰ συνομιλήσουν περὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ὑπερτάτου ἀρχηγοῦ τῆς. Παρόμοια δι-εμήνυσε δι' ἐπιστολῆς του καὶ ὁ Θ. Νέγρης. Ὑποβάλλων τὰ ἐγγραφα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχῆς ὁ ἐπίσκοπος Veggeti πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Καθολικῆς Προπαγάνδας καρδινάλιον Fontana, ἀνέφερεν ὅτι κατὰ τὴν προφορικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Ἑλλήνου ἀπεσταλμένου, σκοπὸς τῆς προσκλήσεως ἦτο «per negoziare la riunione della Chiesa Greca alla Latina»¹. Πρὸς τὸ διπλωματικὸν τοῦτο παίγνιον δὲν ἦτο ξένῃ ἢ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1822 ἀποστολὴ εἰς Ἰταλίαν ὡς ἰκετῶν τοῦ Π. Πατρῶν Γερμανοῦ καὶ τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη. Ἀλλὰ τὸ Βατικανὸν δὲν ἔπ-εσεν εἰς τὴν διπλωματικὴν ἐκείνην παγίδα.
6. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 1823, ἐν ᾧ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Σκόδρα Πασᾶ, εἰσηγήθη εἰς τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἡ πρότασις του, ἵνα ὁ ἐκ Φωκαίας φιλικὸς Ἀναστάσιος Ποπουντζάλοφ μεταβῇ πρὸς τὸν Βλαδίκαν (ἀρχιεπίσκοπον) τοῦ Μαυροβουνίου Πέτρον Πέτροβιτς Α' καὶ ζητήσῃ βοήθειαν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων². Ὁ μυστικὸς ἀπεσταλμέ-νος τοῦ Μαυροκορδάτου ἔφθασε πράγματι εἰς Κετίγγην, ἐγένοντο δια-πραγματεύσεις καὶ ἀντηλλάγησαν ἐγγραφα, ἀλλὰ ἄνευ θετικοῦ ἀπο-τελέσματος, παρὰ τὴν εὐμενὴ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων διάθεσιν τῆς ἡγεσίας τοῦ Μαυροβουνίου³.
7. Τὸ σπουδαιότερον διπλωματικὸν καὶ πολιτικὸν ἔργον τοῦ Μαυροκορ-δάτου ὑπῆρξεν ἡ στροφὴ τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος πρὸς τὴν Μ. Βρεταννίαν, στροφὴ τὴν ὁποίαν ὑπεδείκνυε καὶ ὁ ἐν Πίζῃ Μητροπολίτης Ἰγνάτιος. Τὴν πολιτικὴν ταύτην τοῦ Μαυροκορδάτου ἀντικατοπτρί-ζουν αἱ ὁδηγίαι, τὰς ὁποίας ἔδωκε κατ' Ἰούνιον τοῦ 1823 πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ Ἑλληνικὴν Ἐπιτροπὴν⁴ καὶ ἡ ἐπιστολὴ τὴν ὁποίαν αὐθη-μερὸν ἔγραψε πρὸς τὸν Γεώργιον Κάννιγκ⁵. Ἀλλ' ἀληθὲς κάτοπτρον

1. G. Offmann, Das Papsttum und der griechische Freiheitskampf. Roma 1952, σελ. 63 - 75.

2. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ἰγνάτιος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, τόμ. Α', σελ. 169 κέ. — Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τόμ. Γ', σελ. 676 - 677.

3. E. G. Protopsaltis, Négotiations entre Grecs - Monténégrins pendant l'Insurrection Grecque. L'Hellénisme Contemporain, No 4 - 5 (1954), σελ. 329 - 341.

4. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Ὁ Ἀλ. Μαυροκορδάτος καὶ τὸ ἔργον του κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ἀφιέρωμα εἰς τὰ 150 χρόνια ἀπὸ τῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1821. (Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν), σελ. 193 - 194.

5. Ν. Δραγοῦμη, Ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις. Ἐν Ἀθήναις 1879, τόμ. Α', σελ. 338 κέ.

τῆς πολιτικῆς σκέψεως αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἑλληνοαγγλικῆς προσεγγίσεως ἀποτελεῖ ἡ ἀπὸ 3/20 Αὐγούστου 1825 ἐκ Ναυπλίου ἐπιστολή του πρὸς τὸν Κάννιγκ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται ὄχι μόνον ἑξοχος διπλωμάτης ἀλλὰ καὶ πολιτικός προφήτης: «... Ἡ ἑξοχότης σας θὰ εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ἡ Ἑλλάς, θάττον ἢ βράδιον, θὰ καταλήξῃ νὰ εἶναι φυσικὴ σύμμαχος τῆς Τουρκίας, ὅταν ἡ Τουρκία θὰ γνωρίσῃ καλύτερα τὰ συμφέροντά της... ὁπότε τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ἡ Ἀγγλία, ἡ Τουρκία καὶ ἡ Ἑλλάς νὰ μὴν ἀποτελοῦν ἑκτοτε παρὰ μίαν μόνον δύναμιν ἀντιμέτωπον εἰς τὰ σχέδια τῆς Ρωσίας... Μὲ μίαν λέξιν, εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι ἡ σωτηρία τῆς Εὐρώπης καὶ τὸ συμφέρον τῆς Ἀγγλίας ἀπαιτοῦν τὴν δημιουργίαν ἑλληνικοῦ κράτους ἀνεξαρτήτου καὶ ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς...»¹.

8. Ἐν τούτοις, ὅταν διεπίστωσε δυσχερείας τινὰς ἐν Ἀγγλίᾳ — μετὰ τὴν σύναψιν τοῦ Α' ἔθνικοῦ δανείου, δὲν ἐδίστασε νὰ εἰσηγηθῇ τὴν ἀποστολὴν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας Ἀμερικῆς, ὁπόθεν ἀνέμενε πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ ὀφέλη. Πιθανῶς ἐπεδίωκε τὴν δημιουργίαν ἀνταγωνισμοῦ τινος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Προσεφέρθη μάλιστα νὰ ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος τὴν ἐπαχθὴ ἐκείνην ἀποστολὴν. «Ἡξεύρω — ἔγραφε πρὸς τὸν Γ. Κουντουριώτην, — πόσον θέλει χρησιμεύσει εἰς τὴν πατρίδα καὶ ὅτι ἀφεύκτως κατορθοῦται ἡ ἀναγνώρισίς μας καὶ λαμβάνομεν πολλὰς βοηθείας»².
9. Τὰς ἀντιλήψεις του περὶ τοῦ κοινοῦ μέλλοντος Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας διετύπωσεν ὁ Μαυροκορδάτος πρὸς τὸν σύμβουλον τοῦ Μέττερνιχ Φρειδερ. Gentz, ὅτε κατόπιν Αὐστριακῆς πρωτοβουλίας συνηντήθη εἰς Βασιλάδι τὴν 7 Ἰουνίου 1824 μετὰ τοῦ γενικοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας ἐν Κερκύρᾳ ἱπότου Hauenschild, ἐπιδιώξαντος νὰ παραπλανήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν ἐπὶ τῶν διαθέσεων τῆς Αὐστρίας. Διὰ νὰ ἐλέγξῃ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ μυστικοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Μέττερνιχ, ὁ Μαυροκορδάτος ἀπηύθυνε δύο ἐπιστολάς πρὸς τὸν Gentz, εἰς τὰς ὁποίας ἐξέθετε τὰς σκέψεις του περὶ τῆς σημασίας, ἣν εἶχε διὰ τὴν Εὐρώπην ἑλευθέρα Ἑλλάς, μέλλουσα κατ' ἀνάγκην νὰ ἀποβῇ φίλος καὶ σύμμαχος τῆς Τουρκίας. Ἀλλ' ἡ ἀπάντησις τοῦ Gentz ὑπῆρξεν ὡμὴ καὶ ἀπογοητευτικὴ³.

1. Ἰδὲ τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς (γαλλιστί) εἰς Ν. Δραγούμη, ἐνθ' ἀνωτ., τόμ. Α', σελ. 336-340. — Πρβλ. Driault-Lhéritier, Histoire Diplomatique de la Grèce, τόμ. 1, σελ. 299.

2. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τόμ. Α', σελ. 482.

3. A. Prokesch-Osten, Geschichte des Abfalls der Griechen, τόμ. 4 (Βελ. ΕΕΦΣΠΑ, τόμος ΚΓ' (1972-1973)

10. 'Ὡς φυσικὴ συνέπεια τῆς ἔναντι τῆς Ἀγγλίας πολιτικῆς τοῦ Μαυροκορδάτου δέον νὰ λογισθῇ τὸ ψήφισμα περὶ τῆς Ἀγγλικῆς Προστασίας, τὸ ὁποῖον ἡ Ἑλληνικὴ Διοίκησις, τῇ εἰσηγήσει τοῦ Μαυροκορδάτου, ὑπέβαλεν εἰς τὸν Κάννινγκ κατ' Αὐγουστον τοῦ 1825, ὅταν ἡ ἐπανάστασις εὐρίσκετο εἰς τὸ χεῖλος τοῦ κρημνοῦ ἐξ αἰτίας τῆς νικηφόρου προελέσεως τῶν Αἰγυπτίων μέχρι τῶν πυλῶν τοῦ Ναυπλίου. Ἡ ἐνέργεια ἐκείνη, γενομένη παρὰ τὰς σοβαρὰς ἀντιδράσεις τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ τινῶν ξένων φιλελλήνων, ἰδίᾳ τῶν Γάλλων, ὠφέλησε πολλαπλῶς τὸν Ἀγῶνα ¹. Ἡ πολιτικὴ αὕτη γραμμὴ τοῦ Μαυροκορδάτου ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ προσανατολισμοῦ τῆς Ἑλλάδος ἤγαγε τοῦτον εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀγγλικοῦ λεγομένου κόμματος.
11. Γενομένου λόγου περὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς εἰσβολῆς, δύναμαι νὰ προσθέσω μυστικὴν τινὰ πρωτοβουλίαν τοῦ Μαυροκορδάτου πιθανώτατα, ὅστις ἀνέθεσεν εἰς τὸν συνταγματάρχην Φαβιέρον νὰ διεξαγάγῃ μετὰ Γάλλων ταγματάρχου, ὑπηρετοῦντος εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον τοῦ Ἱμπράημ, μυστικὰς διαπραγματεύσεις περὶ συμμαχίας Ἑλλάδος καὶ Αἰγύπτου, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἐκκενώσεως ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Κρήτης, ἀλλ' ἡ παράτολμος ἐκείνη ἐνέργεια εἰς οὐδὲν κατέληξε ².

Ἀπὸ τῆς Γ' ἐν Ἐπιδιούρῳ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως (Ἀπρίλιος 1926), ἡ ὁποία ἀνέδειξεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τὴν ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαήμην Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν, ὁ Μαυροκορδάτος παρέμεινεν ἐκτὸς τῆς ἐπισήμου ἐξουσίας μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Καποδίστρια. Ἀλλ' οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ἐνεργῇ πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος. Εἰς ἐπιστολὴν τοῦ ἀπὸ 4/16 Σεπτεμβρίου 1827 πρὸς τὸν Ἐδουάρδον Ἐβερρετ, ὁ ὁποῖος τὸν ἠρώτα περὶ τῆς προσωπικῆς του καταστάσεως, ἔγραφε: «Δὲν εἶμαι ἐν ὑπηρεσίᾳ· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι λόγος νὰ ἀρνοῦμαι τὰς ἀσθενεῖς μου ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς πατρίδος μου, ὡσάκις νομίζει ὅτι ἔχει ἀνάγκην αὐτῶν. Εὐτυχὴς ἂν δύναμαι νὰ κατευθύνω τὰς ὑπηρεσίας μου πάντοτε πρὸς τὸ καλὸν τῆς πατρίδος μου, θὰ εἶμαι ἀπαρηγόρητος εἰς πᾶσαν παρεκτροπὴν, ἔστω καὶ ἀθέλητον» ³.

Τὸ διπλωματικὸν τοῦτο ἔργον τοῦ Μαυροκορδάτου, τὸ ἐν μεγίστη

lagen II), σελ. 132-141. — Πρβλ. Ἐ. Γ. Πρωτοψάλτη, Μυστικὸς ἀπεσταλμένος τοῦ Μέντιερνιχ πρὸς Ἀ. Μαυροκορδάτον. «Ἀθηνᾶ», τόμ. ΝΖ' (1953), σελ. 83-101.

1. Driault-Lhéritier, Histoire Diplomatique de la Grèce..., τόμ. 1, σελ. 293 κέ.

2. Σπ. Δ. Λουκάτου, Προσπάθειαι Ἑλληνοαιγυπτιακῆς συμμαχίας κατὰ τῶν Τούρκων..., «Πελοποννησιακά», τόμ. Ζ' (1969-1970), σελ. 187-233.

3. Everett Collection in Massachusetts Historical Society-Boston.

συντομία ἐκτεθέν, ἔχων ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ ἐπανειλημμένως διατελέσας πρωθυπουργὸς Θρασύβουλος Ζαήμης, ἐξέφερε περὶ αὐτοῦ θαυμάσιον χαρακτηρισμόν: «Ὁ Ἄλ. Μαυροκορδάτος — εἶπε νεκρολογῶν αὐτὸν ὁ Ζαήμης — ὑπῆρξεν ὁ ἐργάτης τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ συνδέσμου τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος μετὰ τῆς Εὐρώπης»¹.

Ἄς προστεθῇ εἰσέτι, καὶ δὲν εἶναι, νομίζω, ὑπερβολή, ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος, κατελθὼν εἰς Ἑλλάδα, ἱδρυσε πολιτικὴν σχολὴν καὶ εἰσήγαγε διπλωματικὴν τακτικὴν, ἥ ὁποία ἐμόρφωσε κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ μετ' αὐτὴν μέγα μέρος τῆς ἡγεσίας τοῦ ἔθνους. Διὸ καὶ τὸ Βουλευτικὸν Σῶμα, λαβὼν ὑπ' ὄψιν τοῦ τὰς παντοίας ὑπηρεσίας του πρὸς τὴν πατρίδα, ἐβράβευσε τοῦτον ἐπισήμως διὰ τοῦ ἀπὸ Ἰανουαρίου 1823 ψηφίσματος, «ἵνα μὴ μείνῃ ποτὲ ἐν τῇ ἐλευθερᾷ Ἑλλάδι ἡ ἀρετὴ ἄδηλος καὶ ἀγέραςτος»².

ΕΜΜ. Γ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ

1. Θ. ρ. Ζαήμης, Λόγος εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ ἀοιδίμου Ἀ. Μαυροκορδάτου, ἐκφωνηθεὶς τὴν 19 Σεπτεμβρίου 1865. Ἐν Ἀθήναις 1865, σελ. 5.

2. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τόμ. Γ', σελ. 90.